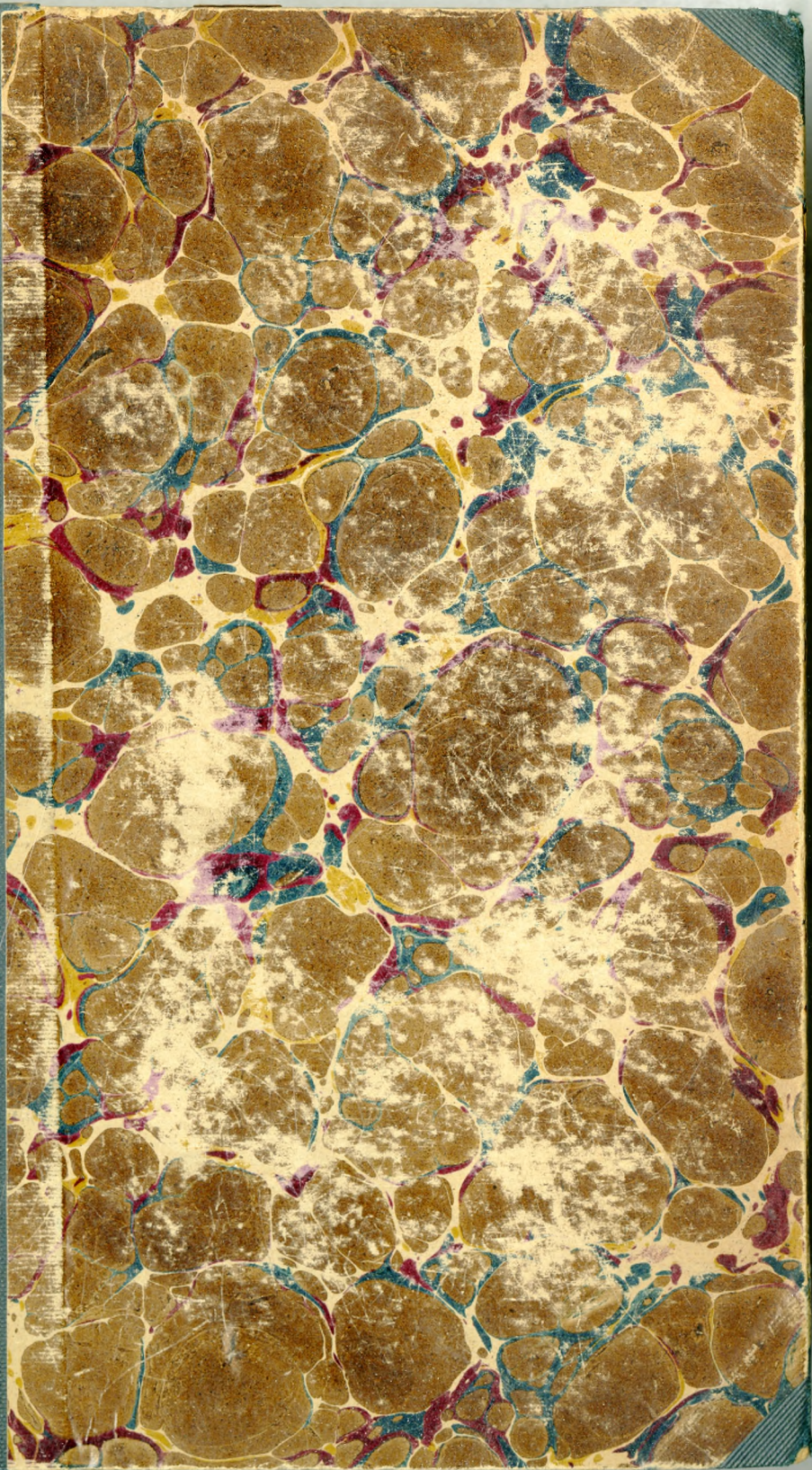

Politikai
röpiratok.

206.

Fr

206
1934

MAGYARORSZÁG

S

A TÓTOK.

HETA

PELSŐCZI H. GYULA.

*

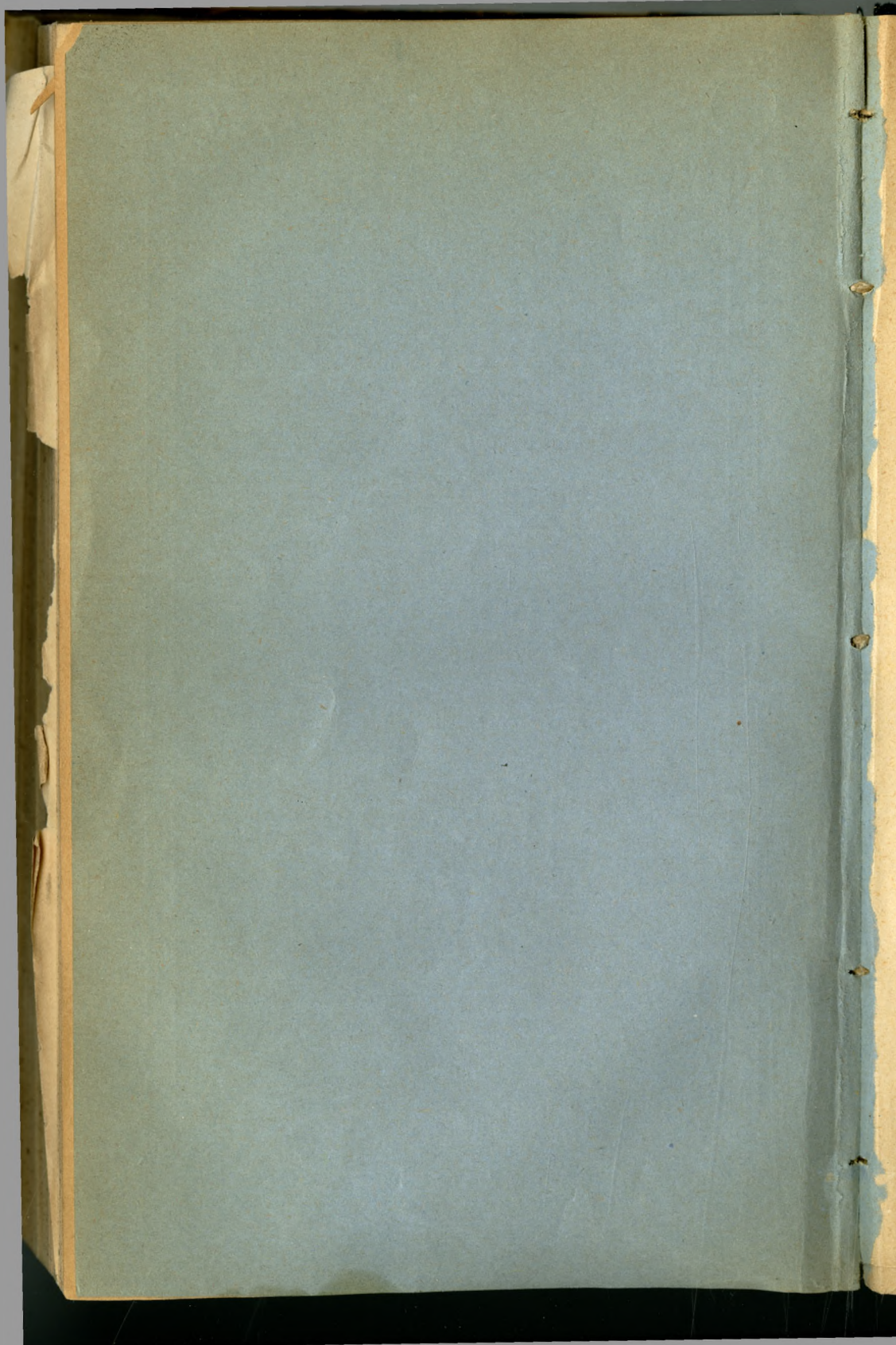
7.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA.

1882.

Ára 60 kr.

MAGYARORSZÁG S A TÓTOK.

IRTA

PELSŐCZI H. GYULA.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA.

1882.

6. b. T. 2. 0056 6123

DE BALLAGI GLE...

Oh hazám, mikor fogsz ismét
Tenni egy sugárt, egy kis fényt
Megrozsdásodott nevedre?
Mikor ébredsz önérzetre?

Petőfi.

ELŐSZÓ.

Grünwald Béla úrnak »Felvidék« című nagyjelentőségű könyvét, a »Protestantismus és panszlavizmus« című röpiratot, valamint Mudron Mihály úrnak arra irt »Feleleteit« figyelemmel olvastam el. Sokat gondolkodtam e tárgy felett. Mint gyermekkoromtól a felvidék lakosa, annak viszonyait meglehetősen ismerem; különösen Gömör-, Abauj-, Zólyom-, Sáros- és Turóc-megyét.

Ennek alapján, miután a nyelvkérdést hazánkra nézve fontosnak, sőt létkérdésnek tartom, nemcsak feljogosítva érzem magamat, de mint magyar, hazafiúi elodázhatlan kötelességemnek tartom e nagyfontosságú és Magyarország jövőjét annyira érdeklő ügyben igénytelen szavamat hallatni.

Midőn e sorokat írom, egyedül a haza magasztos eszméje és jövő nagysága lebegett előttem, s e tekintetben csak egyetlen szabályt ismerek, s ez az: meggyőződésemet mindenkor nyíltan és őszintén kimondani. Használok-e vele, nem tudom. Mindenesetre vigasztal a tudat, hogy kötelességemet teljesítettem.

Tagadhatatlan, hogy a mit Mudron úr mond, abban sok van olyan, a mi bizonyos tekintetben helyes; ezt, valamint a fenálló és törvényes alapra fektetett következetes okoskodását gáncs nem illetheti. A mit azonban határozottan elítélek, ez az: hogy minden szavából, felelete minden sorából a tót nyelv és faj határtalan szeretete, hogy úgy mondjuk, imádata tűnik ki. Ez, t. i. a születés (národ), ez neki egyedüli kincse, mindene a világon. Ezt a hazaszeretetnek is fölébe emeli. E mellett az ország, az alkotmányos szabad-

ság, a haza jóléte . . . mind semmi! Ennek az eszmének kész feláldozni mindent, a mi az ember, a polgár előtt szent, magasztos és dicső lehet.

A másik: minden szép szavak dacára, gyűlölete és megvetése mindannak, a mi magyar! Legyen az személy vagy intézmény.

Ettől elragadtatva, valamint a fajegység és politikai egység különféleségének theoriája által, a tótokat élesen megkülönböztetni s az államtól elidegeníteni akarja. A gyűlölet rossz tanácsadó.

E két dolog az, melyben vele egyet nem érthetek, s a mely neki és pártfeleinek annyi bajt okoz, s fog okozni a jövőben is, és előbb-utóbb nyílt ellentétbe hozandja hazájával; mert e nézet nemcsak Magyarországon életre nem számíthat, de minden jóra való és rendezett állam érdekeivel homlokegyenest ellenkezik.

Más tekintetben szavai higgadtság és mérsékletről tanúskodnak; csak az a kár, hogy ezt, valamint nemesebb ügyhöz méltó buzgalmát pártfelei nem követik s nem a szerint cselekesznek.

Bár nézetét nem osztom, a nyílt és őszinte szót még az ellenfélben is becsülni tudom.

Miként az ügy fontosságához illik, legyen szabad nekem is higgadtn, komolyan és — legalább hitem szerint — elfogulatlanul itélni mindezen dolgokban.

Egyet azonban mindnyájunknak, még a politikai értelemben vett magyaroknak is, szem előtt kell tartani, s ez az: »A nagy világon e kívül nincsen számodra hely . . .«

Tehát a valódi hazát itt, és ne túl az ország határain, valamely képzelt eszményi birodalomban keressük.

1882. február havában.

A szerző.

I.

Az idegen, ki hazánk nevezetességeit megtekinteni jön, s elvetődik a költők által megénekelt büszke Kárpátok, a magas Tátra vidékére, a sztracenói völgy, vagy a dobsinai jégbarlangba és a felvidék bármely fürdőjébe, — ugyancsak bámulhat.

E regényes földet, mely vetekedik a svájci »hólepte tetők« klasszikus országával, hazánk szép felvidékét, nyelv és szokásaira nézve idegen nép lakja; nép, mely nem ismeri, nem érti a magyart! Mi fogalma lesz az idegennek arról a földről, mit úgy hívnak: »Magyarország! Mintha csak a Volga környékén járnánk.

A francia, német vagy angol turista kétségkívül csodálkozni fog, ha sorsa ide hozza. Okoskodhatik rajta, hogy mi a különbség a magyar és a »politikai magyar nemzet« között, mint a hogy Mudron Mihály ur könyvében, és a nemzetiségi törvény bevezetésében is olvasható.

A magyar szent korona területén, Horvátország és Szlavóniát ide nem értve, körülbelül 2 millió tót lakik. Ez hazánk lakosainak számához arányitva, kétségkívül fontos, és megérdemli, hogy azzal tüzetesen foglalkozunk.

Hogy a vezérférjak s egyáltalán az irányadó körök, mi kevésbé ismerik e népet és annak speciális viszonyait, a mindennapi tapasztalatok mutatják. De magyar sajtónk is, mely minden nemzeti ügyet oly hévvel karol fel, mely feljajdul egy német szó, plakát vagy hirdetésért, és abból országos dolgot csinál, felvidékünk állapotát, az eltótosodást, a panszlavizmus üzelmeit mintegy ignorálni látszik. Ily című és

irányú cikkeket hiába keresnénk a hazafias magyar lapok hasábjain.

Hogy ennek mi oka van, nem tartozik ide, de annyit el lehet mondani, hogy ez nem helyes politika, és nem maradhat így. Egyedül kényelemszeretetből hazánkat, mely »az ősöktől örökségkép maradt ránk«, lelketlen izgatás prédájává tenni, s a talajt magunk alól kirántatni nem engedhetjük. Fennen hirdetjük, hogy: »Magyarország nem volt, hanem lesz.« Teszünk-e valamit ezért? Még ezt az országot sem mondhatjuk magunkénak.

A tótság Felső-Magyarországon egy tömegben, nagyrészt a Dunán inneni kerületben lakik. Miként Hunfalvy Pál és több tudósunk, de a történelem is igazolja, a tótok jelenlegi nagy többsége — akármit mondjanak is, — nem benszülött lakosa az országnak, hanem részint a honfoglalás után bejött idegenek, részint egyes királyok alatt tömegesen letelepített németek, s végre a magyarok eltótosodott elemeiből áll. Csaknem egész Szepesmegye, Zólyom és Turócz egy része, és a legtöbb felvidéki város német volt, Sáros-Abauj egészen magyar.

Ezen adatokból, de azon tényből is, hogy a tótok történeti hagyományai itt létezett tót birodalomról még csak nem is emlékeznek, valamint abból is, hogy a felvidék több helyein pusztaság volt, bátran állíthatjuk, hogy a tótok neve alatt szereplő lakosságnak csak fele valóban az. Misem bizonyítja ezt jobban, mint ama tény, hogy a tótság jellege oly roppant eltéréseket mutat, és annyira elütő a vidékek szerint. E sajátság nemcsak a fizikai tulajdonok, de a nyelvben is kifejezést nyer, annyira, hogy a zólyomi ember alig érti meg a sárosit, viszont a zempléni a trencsénit és a többi. Hogy a sárosi tót nem tősgyökeres lakosa a megyének, s a szomszéd Galicia révén tótosodott el, nyelv-sajátságai bizonyítják.

Hogy a felvidék tót lakossága a többitől, tehát a magyartól is, lényegesen különbözik, oka a nyelven kívül a földrajzi viszonyokban s a helyi körülményekben keresendő.

Hogy az itt élő ugynevezett »tótok« az európai nagy szlávtság egy faja voltak, s annak, bár az egy teljes nemzetet, egészet nem képezett, kiegészítő részét képezték, kétséget nem szenved. A »tót« szó, hihetőleg mint a rác, polyák, rusznyák, s a többi, eleinte csak gúnyszó lehetett, s csak később fogadtatott el megkülönböztetés gyanánt. Hogy a »tót« elnevezés alatt a magyarok leginkább, sőt egyedül a pór népet értették, nemcsak a történeti adatokból, de a viszonyok és a mai állapotból is megmagyarázható. Az alföldi ember »tót« elnevezés alatt ma is, más mint széles kalap, nagy haj, tüsző és bocskorral bíró embert képzelni sem tud. Ki már »kaputos ember«, ezt nem igen nevezi tót-nak ma sem.

Ha valaki a pórnép soraiból esze, vagyona, vagy egyéb tulajdonok által kiemelkedett, és már külső megjelenése által a művelt osztály tagja lett, megszűnt tót lenni. Ez nem feltevés, de való. Nincs példa rá hazánk történetében, hogy a régi földesur vagy tudományos pályán működő ember, mint a tisztviselő, doktor, ügyvéd, de sőt még a városi polgár is, magát tótnak írta, vagy tartotta volna. A régi hűbéri fogalmak szerint, mihelyt nemes ember lett, magyar-nak tartotta magát, nemcsak, de arra büszke is volt, s mivel a régi nemzetet egyedül, az intelligentiát pedig nagyrészt a nemesség képezte, a tót elnevezés csakis a pórnépet illethette.

Igy volt az hajdanában, sok tekintetben így van ma is. Mihelyt a pórfiu iskolába jár, tanul és »kaputos ember« lesz belőle, megszűnt tót lenni. Ez különösnek látszik ugyan, de úgy van. Taglaljuk csak a dolgot. Tót nemzeti műveltség, tót-irodalom nincs; hogy mért nincs, vagy lesz-e a jövőben, az más kérdés, de hogy most nincs, azt Mudron Mihály ur is elismeri. Különb, hogy az eredetileg alig egy milliányi tótnak, melynek intelligentiája sem volt, külön önálló irodalma és nemzeti műveltsége nem lehetett, az nagyon megfogható dolog. Nem volt, de ma sincs. A mi van, az lehet cseh, orosz irodalom, könyv, de nem tót. A ki tehát

a tótok közt magasabb szellemi műveltségre akar szert tenni, miután ezt anyanyelvén nem teheti, kénytelen más-hoz fordulni.

Van azonban egy nagy párt, mely valamennyi szláv nyelvet és irodalmat, tehát a csehet, az orosz, a szerbet, a bolgárt, mind egygyéönteni, és egy általános nagy szláv nemzeti nyelvet teremteni akar. Ezen pártot, mely így, az állítólagos nyelvrokonság alapján, az összes szláv-ságot egyesíteni akarja — nevezik panszlávnak, az eszmét magát pedig panszlávizmusnak. Mudron Mihály ur szerint is, a pan görög szó levén, a panszláv szó összes, azaz: egyetemleges szláv-ságot jelent.

Hogy önök, mint a szláv-ságnak egyik »tájnyelve«, miként gondolkodnak e felől, magok tudják legjobban, valamint azt is, hogy a két nézet közül melyikért rajonganak inkább: a cseh, orosz műveltségért-e vagy az összes szlávokért? A panszláv eszme az európai államrendszerrel és minden történeti hagyományokkal annyira ellentétben állván s nemcsak hazánkat, de más államok nyugalalmát is fenyegetvén, természetes, hogy mi nemcsak magyar, de »politikai magyar szempontból« is, ellenségei vagyunk a panszlávizmusnak.

Ebből az a tanúság, hogy aki a tótok közt magasabb műveltségre akar szert tenni, az vagy látogatja a hazai iskolát és elsajátítja a magyar nyelvet és műveltséget, tehát magyarrá lesz, nemcsak politikailag, de valóban is; vagy, én nem tudom hol, de elsajátítja és megtanulja a csehet vagy orosz, és lesz belőle oly ember, aki azt mondja: Nekem ugyan hazám ez az ország, de én, mint szláv, egyuttal a nagy szláv-ság egy része is vagyok, mert fajom szerint oda tartozom. Ez pedig anomália. Hátha most az az össz-szláv birodalom, vagy annak egy jelentékeny tagja, például az orosz hadat üzenne — ami tekintve politikáját és Nagy Péter végrendeletét, nem épen lehetetlen, — ennek a mi édes hazánknak, melyik mellett rántanának kardot? Ily dilemmába jön az ember az önök okoskodása nyomán. Ez nem egyéb

fogalomzavarnál. Az ország, haza, csak egy lehet; a ki azért lelkesedni, személyes vagy faji érdekét ez eszmének feláldozni nem tudja, és boldogulását másutt keresi, nem érdemli meg a hazafi nevet. Az nem is várhat az országtól semmit, az csakugyan jobb, ha azt veszi fejébe, hogy: »fel is ut, le is ut.«

Hála istennek, ilyenek csak kevesen vannak; a tótok óriás többsége sokkal józanabb, hogysesem ily veszedelmes experimentációra adja fejét. A tót békés lakosa az országnak, ezzel megfértünk ezer éve, és megférünk ma is.

Ez a tót és a panszláv közt a különbség. Az önök értelmében vett nemzetiség és a panszlavizmus nem is volt itt soha. Az utókor átka azokat fogja érni, kik ezt 48-ban mesterséges uton felszították.

II.

Hogy a tót nép, békében úgy mint harcban, egy volt a magyarral, igazolja a történelem. E szó »nemzetiség« Szent Istvántól a jelen századig sehol elő nem fordul hazánk történetében. A föld népe szántott, vetett, mint ma is, és nem igen politizált, az »ur« pedig akár a magyar, akár a tótok soraiból emelkedett fel, latinul beszélt és szíve sugallata szerint, magyarul érzett, és ha kellett, meg tudott halni a hazáért.

Tekintve az akkori idők barbárságát és türelmetlenségét, igazán bámulatos ama nagylelkűség és méltányosság, mit a magyar faj, a honfoglalás alkalmával, a legyőzöttek iránt tanúsított. Ennek mását, bármily barbároknak tartottak is minket, alig találjuk a történetben. Igazán az akkori viszonyok közt a legyőzött népek szerencsésnek érezhették magokat, hogy a magyarok által győzettek le. A magyar teljes egyenjogúságot adott nekik, és megosztozott velök jó és balsorsban egyiránt.

Ezt a német, francia, olasz bizonyára nem tette volna, igazolja az : hogy mind a három nemzet teljesen magába olvasztotta és assimilálta az idegen elemeket. Ha a magyar azt tette volna, vagy tudta volna tenni, a mit más nemzetek, ma 15 millió magyar lenne e haza földén. Hogy mi oka volt e túlságig vitt türelemnek, a magyar faj tulajdonaiban leli magyarázatát.

Hogy rokonai, sőt utódai vagyunk a hunnak és avároknak, kétségtelen. E harcias népekben nem volt meg a nemzeti terjeszkedés, sőt a fenmaradásnak tehetsége, mu-

tatja a történelem, miután e két különben hős és nemes faj egészen kivészett.

Ellenkezőleg a szláv faj; történeti mult, csatanyerés és foglalás nélkül lassan, de biztosan halad és hódít nyelvvel. Szinte bámulatos, hogy a Balkán félszigeten, hol a Rigómezőt kivéve, ugyszólván csatát nem vívtak a szláv fajok függetlenségökért, hol századokon át a legsanyarúbb rabigában tengődtek, — ma is élnek. Nem volt az irtás és pusztítás azon neme, mit a keleti hódítók rajtok el nem követtek; az Amurát, Mohamed és Solimánok százezernyi seregének országutját képezték négyszáz évig. És mi történt? azóta a török elpusztult, birodalmak omoltak össze és a szláv népség halottaiból szépen feltámadt és új életre kél. Lezajlott felette a vihar és minden nyomorgatás dacára a nép most is ott van sértetlenül.

Ezt mirőlunk nem lehet mondani. A magyar nemcsak hogy semmit nem tett faja, nemzetisége, nyelve érdekében, de sőt azt sem tudta megtartani, a mije volt. E részben tökéletes igaza van Grünwald Béla urnak, midőn azt mondja: »Kétségtelen, hogy a magyar fajban, nemes tulajdonságai daczára, kevés az ellenálló képesség.« Továbbá: »Aggodalom és a szégyen érzete szállja meg az ember lelkét, midőn tényként áll előtte, hogy annyi magyar község sok ezer magyar lakossal elveszett a magyar nemzetre nézve.«

Keleti Károly ur, a statisztikai hivatal főnöke, azt mondja: »A magyarság nem hódított, csak műveltség által terjedt.« Hogy ez áll a németek, zsidók, örményekre nézve, kétségtelen. De a tótokra nézve nem. Hogy a tótok tért nyertek és területileg hódítottak folytonosan és hódítanak ma is, legyen szabad a következő kétségbe nem vont adatokat felsorolni:

Sárosmegye, kivéve néhány határszéli falut, az Árpádok idejében teljesen magyar volt. Csaknem valamennyi községének neve magyar. Felesleges lenne ezeket mind elősorolni. Sebes, Sáros, Abos, Budamér, Pálvágás, Pétervágás,

mind tősgyökeres magyar nevek; ma tiszta tót valamennyi, s tudtommal nincs egyetlen magyar faluja. Így van ez felső Zemplén és Abaujban is. Ez utóbbi megyében nincs egyetlen tót nevű falu sem, ma északi része egészen tót: Bácsza, Széplak, Szina, Enyiczke, még Felső-Kéked is tót faluk.

Az embernek igazán fáj a lelke, ha e gyönyörű síkon végigtekint, melynek termékeny földjén a Tarcával egyesült Hernádkékes hajjai oly nyugodt méltósággal hömpölyögnek alá, és nem hall magyar szót. A vidék képe már itt Kassa alatt 2 órányira, oly alföldies jelleget ölt, hogy még Petőfi is megénekelhetné és az általa imádott aranykalászos rónát, nyárfa erdejét és nádasait, a vadludakkal együtt megtalálhatná itt.

De ha az utas szóba áll a pásztorral, ki a töltés mellett, botjára támaszkodva, legelteti nyáját, vagy megszólít egy falusi embert, hogy merre van az ut, megütközve hallja: hogy egy árva szót sem beszél magyarul. Az ember nem hiszi, hogy ez lehetséges legyen. Pedig ez így van. Ezek el-tótosodtak tökéletesen, s ez foly tovább lefelé; nem törődik velök senki; és ezt ott mindenki természetesen találja.

Így van ez Nyitrában, Nógrád- és Gömörben, szóval mindenütt, hol a magyar elem a tóttal érintkezik. Egy felvidéki lapban ez áll: »Gömörben néhány falu: Hosszuszó, Málé, teljes magyarság közepette, századok óta nem birt megmagyarosodni. De menjünk tovább: Borsodban, tehát tősgyökeres magyar megyében, ott van Mucsony, Kálló elszigetelve, anélkül, hogy érintkezhetnék a tótsággal — ma is tót.«

Hogy a tót mily szívosan ragaszkodik nyelvéhez, idézzük a fent említett lapot: »Ismertem egy egyént, ki 20 éves korában került tökéletes magyar faluba, ma 60 éves, tehát már 40 éve lakik köztünk és absolute semmit nem beszél magyarul; és ilyen sok van. Ismerek családokat, kik a tótságról ide vetődtek régente; és magyarság közt egy század óta mint tót-kolónia fentartották nyelvöket és magyarul nem beszélnek. Egy háznál 3 teljesen magyar cseléd lakott; egy

negyedik jött a házhoz, az tót volt. Mi történt? egy év alatt nagy bámulatomra, mindanegy tótul beszélt. «Tovább ez áll: »A tósgyökeres magyar várost: Rima-Szombatot, Tamásfalától csak a Rima folyó választja, mégis Tamásfala törzslakói a szomszéd Duzsával együtt tótok, holott mindentűn magyar községekkel vannak körülvéve.

Hogy a magyarság közé cselédként letelepült tótok 3-ad, 4-ed iziglen megtartják nyelvöket, az nálunk mindennapi dolog. Ezt nem állitanám, ha — fájdalom — magam nem tapasztaltam volna, még pedig mindenütt a felvidéken. A szívósság, mit a tót nép nyelve iránt tanusít, igazán a csodával határos. Az idézett példákból is látszik; de meg vagyok győződve, hogy ez a világ egy nemzeténél sem található fel.

De nemcsak a magyar, a német hasonló módon, sőt rohamosabban tótosodik el Magyarországon. A felvidék legtöbb városa, de különösen a bánya- és szabadkirályi városok lakosait bevándorolt szászok, németek tették. Ez történelmileg, okmányok és adománylevelekkel be van bizonyítva. Tekintsük ma e városokat, hogy állnak? Besztercebánya, Bártfa, Eperjes, Korpona stb. német városok ezek ma? De nézzük a Szepességet: ha az ember ma Igló, Lőcse, Kézsmárkra megy, az utcán csak tót szót hall; megengedem, hogy az értelmiség jó része magyarul beszél, de a német szó maholnap teljesen elenyész. Csak aki 20 év óta nem volt ott, látja a roppant különbséget.

A Kárpát tövében lévő falvak, melyek még emberemlékezet óta németek voltak, ma úgy állnak: hogy egy részök már tökéletes tót, más része pedig úgy van, hogy a nagyapa még német, a fia már részben, az unoka pedig tiszta tót. Ugy, hogy ha ez így tart, egy-két évtized múlva csak hiréből fogják ismerni a szepességi németet.

Hogy ez másutt is így van, idézzük a fentebbi lapot: »Az ország szívében, a budapesti Kőbányától és téglaházaktól nem messze fekvő Rákos-Keresztur tekintélyes nagy helységének földesura, a mult században, a lomha, s rész-

ben földesuraikat odahagyó tót jobbágyok helyébe, nevezett községben külföldi szászokat telepítettet le. Az 50-es években csak imitt-amott elvétve lézengett egy-egy öreg ember, ki németül tudott, az újabb nemzedék mind tót. Egy ottani huzamosb ideig biró-viselt német ajku embernek, B. M.-nek gyermekei csak tótul beszéltek. Ha valaki németül szólt hozzájuk, tótul feleltek. Vagy azt mondták: Nye znám po nyemeczki. (Nem tudok németül). Az különös. Lakjék például egy vegyes ajku (német és tót) községben csak néhány tót, a többségben levő német, a kisebbségben levő tót kedveért, megtanul tótul, a tót németül soha vagy igen ritkán. 1845-ben betértem egy Liptómegeye határszélén fekvő faluban a panszláv paphoz. A találkozás első percében a nemzetiségekről kezdett beszélni. Magyarul nem akart beszélni, bár látszott, hogy jól tud magyarul, s midőn látta, hogy töröm a tót szót, hol németre, hol latinra fordította a társalgást. Lássa — így folytatá, a kertből, mert ott folyt a discursus, egy magas hegyre mutatva — ott a hegyen túl van egy helység, melynek lakói hajdanában mind németek voltak. Bizonyítják ezt német hangzásu illetén neveik, mint Reiuer, Gruber, melyeket azonban már tótra, Rajnár-ra, Grubár-ra fordítottak. Most egy sem tud köztük németül. De mondhatom, nincs is egész környékünkön durvább és pimaszabb nép, mint az. Azt is tudjuk, hogy vannak ugy Gömörben, mint másutt panszlávok, kiknek német hangzásu nevek van, mi arra mutat, hogy elődjeik németek voltak, mégis épen ezek a tótnál tótosabbak. Bujtogatnak, agítálnak a tót nyelv és nemzetiség mellett, s jobban várják a muszka bejövetelét az országba, mint a zsidók a Messiást.»

Igy beszél egy szemtanu. Ez elég szomorú. Ez esetenél némi vigasz abban van, hogy míg a nép rohamosan tótosodik, az intelligencia magyarosodik; de ezzel nem sokat nyertünk, mert az a nagyobb rész, továbbá a német, különösen a szepességi, jó hazafi, míg az eltótosodott rész el van veszve a magyarságra nézve.

Azon theoria tehát, hogy a műveltebb nép a művel-

lent magába olvasztja, csak üres frázis. Legalább nálunk nem így van. E jelenségnek oka az, hogy a német bevándorló akár Amerika, akár Afrika vagy Magyarországra jőjön is, lassankint elveszti tökéletesen faji jellegét és felveszi új hazája nyelvét, szokásait nemcsak, de legtöbb esetben új hazájához melegen ragaszkodik. Ezt Európa bármely országában, de különösen a colonisáció eseteiben, az egész világon tapasztaljuk. Természetes, hogy a mivelt, vagyonos osztály, melynek tagjai magyar iskolába járnak, magyarok közt forognak — megmagyarosodik. Ellenben az alsóbb osztály, a pórnép, annak nyelvét veszi fel, a mely vidéken lakik.

Részemről, ismerve e viszonyokat, a németek eltótosodását nemcsak sajnálatosnak, de az országra nézve nagy csapásnak tartom. Okát fentebb említém.

Nemcsak főuraink közt vannak és voltak honfúsitott németek, kiknek neve méltán foglalhat helyet nagy hazánkfiai sorában, de maga a német polgári elem is valóságos haszon reánk nézve, és kitűnik szorgalma, hazafias jelleme által. A német megragad minden alkalmat, hogy hazafiságát kitüntesse. Vegyük a névmagyarosítások hosszú hasábjait, csaknem mind német név, tót igen kevés van közte. Az 1880-ik népszámlálás alapján: »A zsidó lakosságnak 56 százaléka magyar anyanyelvűnek vallotta magát.« A zsidóság ily nagyfokú magyarosodása a legörvendetesebb tények egyike.

Magát a névmagyarosítást — sem erénynek, sem valami nagyjelentőségűnek nem tartom, mert a tények beszélnék, de ha a németek — a kik pedig mind miveltség mind szellemi képesség dolgában, mind az irodalom terén állanak oly magasan, mint tót testvéreink, — nem szégyenlik azt, hogy névleg is magyarokká lesznek, akkor az reájok nézve sem lehet megalázó. Jelen viszonyok közt a tót nem magyarosodhat.

Eötvös szerint: »A miveltebb nép az érintkezésnek szükségét inkább érzi és az idegen nyelvet könnyebben elsajátítja, mint a miveletlen. Példát mutat erre hazánk is.«

Hogy mi oka ennek s a magyarság eltótosodásának, ott hol vele érintkezésbe jön, — a mennyire a viszonyokat ismerem — abban áll: A tót nép, tehát nagyrészt a pórság, mint mindenütt a világon, nehéz anyagi munkával levén elfoglalva, már születése viszonyainál fogva nem nagy hajlammal bír a tudományok és más nyelvek tanulására. Áll ez különösen felvidéki népünkre nézve, kiknek a talaj, a föld mostohább viszonyainál fogva, ebből még inkább kijutott, mint a haza más lakosának. A tót tehát nehezen tanul más nyelvet, a mellett még ha tudna is, restel beszélni, fél, hogy kinevetik, a mint hogy van is a dolog olyanoknál, kik a magyart tótosan beszélnek.

A tót nyelv sajátja a sok és halmazott mássalhangzó. Vannak szavak, melyben magánhangzó nincs is, p. o.: prszt (ujj), hrszty (ököl), szmrty (halál) stb. Továbbá az: hogy az ő és ü betüket nem tudja kimondani, az é betüt ínek ejti ki, és a szavak elé z betüt ragaszt, például; léginy, zember stb. Ezen és más okoknál fogva kétségtelenül nehéz a magyar nyelv helyes kiejtése. Hozzájárul az is, hogy a határozott és határozatlan formát megtanulni és helyesen alkalmazni képtelen. Hogy tehát a — bár indokolatlan — neveltségességet elkerülje, inkább nem beszél magyarul.

Nem így van ez a magyar emberrel; nem szólva az intelligens osztályról, mely legtöbb esetben 2—3 nyelvet beszél, még a köznép is könnyebben tanul idegen nyelvet. A tót ember nem annyira a magyar pór-néppel, mint inkább az intelligentiával érintkezik. Vidékünkön arat, kaszál, vaskövet, szenet fuvaroz, a városba jár holmit venni, a hivatal, pénztár és kereskedésekbe naponta bejön.

Hogy két ember egymást megértse, csak egy nyelven beszélhetnek; mivel a tót nem tud, nem akar és restel magyarul beszélni, a magyar földbirtokos, gyári tiszt, pénztárnok vagy kereskedő stb. beszél vele tótul.

Foly tehát a beszéd állandóan e nyelven. Míg a tót, látva, hogy nem kénytelen vele, megmarad konokul nyelve mellett, mi lemondunk a magunkéról. Természetes tehát,

hogy a tót soha meg nem magyarosodhat, de igenis a magyar eltótosodhat. Ugy is vagyunk. A felvidéken mindenütt ezt tapasztaltam.

S itt ismét csak arra jövünk, hogy a magyarban nincs meg kellőleg a nemzetiség érzete. Ha a magyar faj tartana erre valamit, annyit, mint a francia, az olasz, — ez eset nem állhatna fel, mert ekkor felébredne benne annak öntudata, hogy nyelvével saját országában meghátrálni nem szabad.

Miután az említett könyvben, de több más alkalommal is halljuk a külön fajokat és faji jelleget emlegetni, legyen szabad erre nézve nekem is elmondani nézetemet: Mivel az európai népcsaládok, a sok költözködés, háboru és bevándorlás folytán, gyakori keverésnek voltak alávetve, különösen hazánk felvidékén, a faji jelleg tisztán és határozottan meg nem állapítható. Tehát magasabb vagy alantabb álló népfajról beszélni alig lehet, már csak azért sem, mert e tekintetben úgy köztünk, mint a tótok közt nagy eltérések mutatkoznak, annyira, hogy a tiszavidéki ember aligha ráismerne gömöri atyjafiára, kinek dialektusát tekintve, meglát-szik a tóttali érintkezése.

E részben magok a tótok sem egyformák, például a zempléni és sárosi nagyon elüt a Liptó és Turóc megyeitől. Nekem volt alkalmam ez utóbbi helyen több község lakosait megismerni, kiknek csak nyelvök árulta el, hogy tótok s kiket, személyesen ismervén, jóra való, becsületes és felvilágosodott embereknek tartok.

Hogy a lakás viszonyai mily befolyással vannak az anyagi jólétre, ez pedig a népek physikai és erkölcsi, valamint szellemi életére is, ezt tudjuk; de ezt kétségbe nem is vonta semmiféle tudós. Hogy a gazdag alföld lakosa jobban él, sőt igen jól él, vitatni felesleges; tudjuk, hogy a bor mindennapi itala. Már Borsodban ismerék községeket, hol egy gazdának 15—20 hordó bora terem évenként. Hogy ez a felvidéken nem így van, tudjuk. Egyáltalán az északi népek, köztük leginkább az oroszok, lengyelek, s mint szláv faj, a tótok is, a szeszes italok nagymérvű fogyasztása által

tűnnek ki. Hogy ez a nemzeti jellegre mily befolyással van, tudja mindenki.

Hozzájárul ehhez, hogy felvidékünk lakosságának csaknem egyedüli tápláléka a burgonya, annyira, hogy e növény megromlása vagy hiánya már éhséget, nyomort idéz elő, miként ezt az utóbbi évek tapasztalatai bizonyítják. Csak a burgonya rothadjon el és kész az országos inség a felvidéken. E tényezők tót népünk szellemi életére nagy befolyást gyakorolnak.

Midőn ezt állítom, azt nem azért teszem, mintha ezzel a felvidék népét kisebbiteni akarnám, — de ez kétségbevonhatlan igazság.

Ha tehát azt mondjuk, hogy az eltótosodott magyaroknál egyuttal szellemi és anyagi hanyatlást, vagy más szóval romlást, elkorcsosodást tapasztalunk, ezzel nem mondunk valótlan. Mindenesetre, ha a magyar elfelejtette nyelvét, szokásait és beleolvadt a tótságba, minden előnyét elvesztette. De egyéb körülmények is járulnak hozzá. Vidékünkön különösen oly községek tótosodnak és korcsosodnak el, melyek, tótok szomszédságában lévén, a mértékletlen pálinkaivás következtében erkölcsileg és anyagilag tönkrementek. Ez oly tény, mit mindenki szomoruan tapasztal, ki itt él.

Különben nemcsak a statisztikai adatok, de világos tények igazolják, magam is mindenütt úgy találtam: hogy akár a magyar, akár a német tótosodott el, mindkét esetben úgy szellemi, mint anyagi hanyatlást, tehát mindkét esetben sülyedést tapasztalunk. Ezt láttuk a németeknél, hol a mivelt osztály megmagyarosodik, ugyanez áll a tótokra nézve is.

Az itt felsorolt adatokat eddig meg nem czáfolta senki; de azt tenni nem is lehet. Midőn tehát azt állítjuk: hogy a tótok magyarosodnak, ámitjuk magunkat. Lehet, hogy néhány intelligens ember megmagyarosodik, de a nagy többség nem.

A dolog ma úgy áll: hogy nekünk kell védekeznünk az eltótosodás ellen.

III.

»Magyarországnak vannak tót nyelven beszélő lakosai, de tót nemzetiség nincsen.« Ezt mondja Grünwald Béla ur, és ebben tökéletes igaza van.

Tudom, hogy ez önök előtt, kik: »büszkén mondják magokat a szlávság tagjának« — kissé különösen hangzik, de ez így van. Román nemzet, szász nemzet, az erdélyi részben, igenis ez volt, ez törvényileg és tényleg elismertett, de tót nemzet és nemzetiség nem volt soha.

E szó nemzet, nemzetiség saját külön irodalmat, nyelvet és miveltséget feltételez; hol van az meg önöknél? Azt a becsületes tót embert számítják önök, a ki nem szláv, de magyar akar lenni. A »kaputos ember«, az intelligencia pedig nem tót. Tény, hogy a 10 tót megyében a földbirtokososztály, a tisztviselői kar, az ügyvédek, orvosok, tanárok, — kevés kivétellel — magyarok. Önök pedig, mint a nagy szlávság és irodalom tagjai, tehát: pan-szlávok, vagy csehek, akár oroszok, de engedjék meg, már nem tótok. Mutassák meg, kérem, hol van az a tót nemzet? Hiszen még annak a két millió tótnak is fele eltótosodott magyarok és németekből áll. Vagy önök, a 268 katolikus, 99 lutheránus pap, néhány száz tanító, egy-két ügyvéd, tehát alig ezer ember, akarnak egy külön nemzetiséget formálni az államban, egy nemzetet, melynek kedvéért ez külön törvényeket alkosson, az önök szája ize szerint. Ennek neve lehetne aztán: »tót-pan-szláv-politikai magyar nemzeti párt.« Ez kétségkívül igen tág értelmű és kényelmes párt lenne. — De, uraim, gondolják meg: néhány száz ember kedvéért nem lehet külön nemzetiségi kerületet alkotni!

Már az önök állítása szerint, ha az értelmiség, a nemzeti irodalom és műveltség teszi a nemzetet: akkor 13 millió magyar lakja e hazát és önök annak számba nem vehető kisebbségét teszik.

Különben ama tótságot, melynek nevében önök beszélnék, hogy mennyire képviselik, a már Grünwald Béla ur által előadott és meg nem czáfolt eseteken kívül legyen szabad még bővebben illusztrálni: 2 millió tót egyetlen képviselőt nem tud az országgyűlésre küldeni, ki magát a szláv nemzeti párt tagjának vallaná. Ez azt mutatja, hogy a népnek az önök eszméi nem kellenek. Ugyanezt látjuk egyéb választásoknál is. Ez eszmék nemcsak hogy nem kellenek, de a tót nép egyenesen gyűlöletét fejezi ki iránta, a hol lehet. A panszláv gymnasiumok eltörlését nem a magyar, de a tót ajku megyék lakosai kérték. De ez nem elég. Hogy a tót irodalom és művelődési intézet: a Matica iránt mily szeretettel és bizalommal viseltetett az önök népe, eléggé megmutatta. Hiszen, uraim, ha Szegeden vagy Debreczenben, vagy bármely más helyen akarna a kormány egy magyar művelődési intézetet bezáratni, — azt csak brachiummal, katonasággal, nagy demonstráció mellett tehetné, de így is van minden nemzeti intézetnél, különösen, hol a fiataltság van a latban.

Hogy történt a dolog Turócz-Szent-Mártonban, tehát a tótság ésszlavizmus fő fészkeben? Becsukták szép csendesen a Maticát, minden lárna és baj nélkül nemcsak, de a tót nép egy részének tapsai között. A felvidék minden részéből, megyékből, városokból jöttek a hálanyilatkozatok a kormányhoz.

Ebből látjuk, hogy a tót nép óriás többsége nem tart önökkel, és nem lelkesül a nagy szlavia eszméjeért. Vagy mit szólnak Sárosmegye legközelebb tett indítványához, mely a magyar nyelv és szellem terjesztését hirdeti. Ez indítványt nem Békés vagy Jász-Nagy-Kún-Szólnok megye tette! Azt mondhatják erre, hogy ez a magyarok műve, kik a megyében és gyűléseken képviselik a népet, hogy a nép nem így gondolkodik.

Meglehetősen ismerem Sáros megyét, két évig laktam ott. Az a nép vagy nem gondolkodik sehogy, vagy ha gondolkodik, pokolba kergetné a nagy szlávtság felforgató eszméit hirdető apostolokat. De nemcsak Sáros, ilyen a szellem a nép közt — hol egészen megmételyezve nincs — Gömör, Zólyom és a felvidék minden megyéjében. Tökéletes, szent meggyőződése, hogy ha ma megszavaztatjuk azt a két millió tótot, a panszlávok óriás kisebbségben maradnak.

Igy állván a dolog, önök nincsenek feljogosítva a tóttság nevében beszélni, a mely vagy nem érti, vagy gyűlöli a panszlavizmus hirdetőit, és a mely nép elég reálisan gondolkodik arra nézve, hogy többre becsüli ezt a földet, mely neki kenyeret ad és melyet századokon át véres veritékkel dolgozott meg, s mit a magáénak mondhat — mint amaz ideákat, melyek hontalanná, földönfutóvá tehetik, vagy utójára is elvezetik a nagy Muszkaország polyp karjaiba.

Annai esze a tótnak is van, uraim, hogy ezt belássa. Tapasztalásból mondhatom, hogy azok, kik a tótok közt vagyon, értelmiség által kiemelkednek, ha magyarul nem tudnak is — legbuzgóbb hívei a magyarság és nemzeti szellemnek. Ez mutatja a magyar állameszme fölényét.

Tény az is, hogy nálunk a szlavizmust s a magyarság elleni gyűlöletet azok szítják leginkább, kik a zavarosban szeretnek halászni; ezt a Bachrendszer és az absolutismus sötét korszaka igazolta.

Higgadt vitatkozásnál nem szokásom senkinél meggyőződése indokait kutatni. Vannak sokan, kiknél a szándok a szláv nemzetiség jogait illetőleg tiszta és őszinte. A mi azonban a megvalósítást illeti, ez más kérdés. Épen a fentebbiekben kimutattam, hogy az nehezen fog menni. És épen azért, mert mindenkinek meggyőződését méltánylom, sőt tisztelni is tudom, kénytelen vagyok kinyilatkoztatni, hogy az önök szláv és panszláv eszméinek tényleges megvalósítására jelenleg a talaj nagyon kedvezőtlen, s önök minden tekintetben háládatlan és hiábavaló munkát végeznek, melyet nem igen világít meg a siker reménye. Ha azonban

önök ez eszmékért annyira rajonganak, s minden boldogságot és jövőt abban keresnek és e nélkül élni nem tudnak, ez esetben őszinte tanácsom csak az lehet: hogy miután e haza területén belől ennek megvalósítása alig lehetséges, hagyjanak minket magunkra, és boldogítsák azt az országot, a melynek ily apostolokra szüksége van.

Mi, kiket a történeti mult, vérrokonság, s talán egy darab föld ehhez az országhoz köt, csak ennek hű fiai akarunk maradni, jóban és roszban egyiránt; s az a vigasztaló: hogy ezt nemcsak a született magyar, de a honnak minden lakosa nyelvkülönbség nélkül vallja; így a tótok is. Azért tehát ne beszéljenek az ő nevökben, kik itt akarnak élni, és csak oly hű fiai a hazának, mint mi vagyunk, s a mely nép önöket nem is érti; ha pedig megérti, akkor azt mondja: apage satanas!

IV.

Miként fentebb említettük és talán be is bizonyítottuk, reánk nézve a tótság önmagában nem veszedelmes, sőt a tótok jó barátaink. Nem mondhatjuk ezt azonban azokról, kik a hazával, sőt saját fajukkal ellentétben állván, — a nagy szláviáért, tehát panszláv, orosz eszmékért rajonganak. Mivel eléggé kifejtettük, hogy kik ezek és mily politikát üznek, ezt bővebben fejtegetni ezuttal nem fogjuk. Minden félreértés kedvéért azonban, s hogy valahogy a tótokkal össze ne téveszszük őket, — »panszláv« néven fogjuk nevezni.

Tehát az ily értelemben vett panszlávok, miután kifelé gravitálnak és a magyar államra nézve veszedelmes tanokat hirdetnek, — a hazának, az uralkodó háznak és a ország területi épségének nyílt ellenségei.

Ha a »Felvidék« adatainak hihetünk, az országban 268 katolikus, 99 evangélikus lelkész, továbbá 730 katolikus és 263 evangélikus tanító van, ki a panszlavizmus hive. Ez tenne összesen 1360-at. Ha azonban a »Protestantizmus és panszlavizmus« adatait vesszük tekintetbe, akkor még több a panszlávok száma. E szerint magában a protestáns egyházban van 239 pap és 544 tanító, ki a panszlavizmus hive, tehát összesen 783.

Ha elismerjük is, hogy e számok nem tökéletesek, mert erről statisztikai adatot szerezni és pontos számításokat tenni nem lehet, de ennek alapján, ha csak ezerre tesszük is a panszláv papok és tanítók számát: már ez is megdöbbentő tény.

Tehát ezer ember, ki arra van hivatva, hogy a népet a szószékről, az iskolában tanítsa, hogy hirdesse isten, haza és felebarátaink iránti kötelességeit — nem teljesíti ezt! Szóljunk a papságról, mint az isten igéinek felkent bajnokairól.

A keresztény vallás alapelvei szerint, de a szent írás világos szavai szerint is: »Add meg az istennek, a mi az istené, és a császárnak, a mi a császáré.« Ebben a katolikusok és protestánsok megegyeznek. Akárhogy magyarázzuk is a dolgot, mivel a régiiek az uralkodó személyét az állammal azonosították, Krisztus eszavaival az állam iránti hűség és tisztelet parancsolva, hiveinek ezt kötelességévé teszi. Pedig az az ország, hol ő prédikált, szolgaság alatt nyögött, és mégis engedelmességet parancsolt az államhatalom iránt. Mi pedig szabad, alkotmányos államban élünk. Higgyék meg a tisztelendő urak, hogy a panszlavizmus nem egyezik meg Krisztus tanaival.

Akár privátim, akár a szószékről hirdetik ezt, oly dolgot cselekesznek, mi merő ellentétben áll a papi hivatással. Mert míg azt papolják, hogy: isten áld meg a királyt, az országot, ez helyes, de ha azt kezdik taglalni a nép előtt, hogy mi különbség van a »magyar« és a »politikai magyar« nemzet között, vagy azt, hogy ők tulajdonkép a nagy szlávok egy tagját képezik — már ez nemcsak, hogy nem tartozik az ő hivatásukhoz, de sőt azzal egyenesen ellentétben áll. Ez már politika. Az állam, az egyház nem azért tartja és fizeti a papokat, hogy politizáljanak és hogy az állam által veszélyeseknek jelzett tanokat hirdessenek.

A panszláv pap nem érdemli meg, hogy isten szolgájának neveztesse; nem érdemli meg az ország, a nép kegyelme. Ha privát meggyőződése a panszlavizmus, akkor válaszszon magának más pályát, de kárhuzatos tanaival azt a népet, melynek tanítására van hivatva, megmételyezni nem szabad. Ezt nem is tűrné el semmiféle állam a világon.

Franciaország kiüzte a szerzeteseket és a jezsuitákat. mert azt tartja, hogy az alkotmány szellemével ellentétes tanokat hirdetvén, rontják az ifjuságot. Németország becsukatta a papokat, sőt a püspököt is, mert nem engedelmeskedtek és a csalhatatlanságot prédikálták. Pedig ezek kisebb vétségek, mint a mit a mi papjaink elkövetnek, mert a francia szerzetes-rendek legfeljebb ultramontán tanokat hirdettek, de melyek nem állam-, legfeljebb alkotmányellenesek. A csalhatatlanság pedig dogmatikus kérdés. Az államot tehát, vagy annak területi épységét nem fenyegették.

A panszláv papok a nép előtt az orosz cárt vallják valódi uroknak. A »Felvidék«-ben szóról-szóra ez olvasható: »Oroszország az egyházi élet terén összesen 357 ügynökkel rendelkezik csupán a felvidéken.« Ha ez csak részben is való — s kétkedni nincs okunk rajta — ez borzasztó vád a tiszteletes és tisztelendő urakra nézve. Ez és a hazárulás már csakugyan nem távol eső fogalmak. A francia, a német papság nem vetemednek annyira.

Egy magyarhoni püspök, ily tekintélyes egyházfő, egy méltóságos ur, magyar mágnás, a felsőház tagja stb., ki az államnak annyi jótéteményeit élvezi, nem lehet panszláv. Sokkal magasabb fogalmaim vannak e történelmileg oly diszes állás felől, hogy ilyet feltételezzek; még pártfogója sem lehetek oly embereknek, kik a panszlavizmus gyanujában állanak. Ha tehát vannak panszláv papok és tanítók a katolikus egyházban, annak tulajdonitom, hogy az illető egyháznagyoknak nincs tudomásuk róla és kárhozatos működésükről. Hogy tudva, ezeket a szemináriumokban mint tanárokat alkalmazzák, — ezt nem hihetem.

Nemcsak a keresztény vallás, de állami politikai szempontból sem indokolható és türhető meg a panszlavizmus a róm. katolikus egyház körében ugy a felsőbb-, mint alsóbbrendűeknél egyiránt. Mint már mondtuk, a katolikus papság befolyásos és diszes állását a magyar államnak köszönheti. A magyar állam bukásával ennek alighanem vége szakad, nemcsak javaikat illetőleg, hanem más tekintetben is.

Melyik katolikus államban élvezik azt, mit nálunk. Franciaország a multban, Spanyol- és Olaszország a jelenben nemcsak javaitól, de hajdani befolyásos állásától is nagyrészt megfosztotta a papságot és szerzeteket s a legtöbb államban bántalmak és üldöztetésnek voltak és vannak még most is kitéve.

Magyarország, dacára hogy nem sorolja magát a tiszta katolikus államok sorába, ezt nem tette, sem a multban, sem a jelenben, a katolikus papsággal békében, egyetértésben élt, sőt kitüntetésekkel halmozta el. Nem is tapasztalt ellenséges indulatot ezek részéről soha. Azt, a mit nálunk élveznek, semmiféle szláv birodalomban feltalálni nem fogják, sőt, hogy mennyire és mily módon tisztelik a szláv országok a papság és a kath. egyház érdekeit, látjuk a szerencsétlen lengyel papság iránt tanusított eljárásból.

Ha tehát együtt éltünk a multban, mennyivel inkább vagyunk a jelenben arra utalva, midőn annyi ellenség fenyeget. A róm. kath. papság nem lehet a haza elleneinek sorában. E papság hazafias szellemén és magyarságán nem szabad semmi foltnak lenni; ennek tisztának kell lenni, mint a napfénynek. Ha tehát vannak olyanok az alsóbb papság soraiban, kik ellenünk törnek, kik e szent egyetértést meg akarják zavarni, mind az állam, mind a róm. kath. egyház ellenségei. Ezeket, mint mételyes és eltévedt juhokat, ki kell vetni az egészséges nyáj soraiból, főpásztoraink hazafiságától ezt nemcsak elvárjuk, de meg is követeljük.

Ama főpapok és püspökök utódai, kik a Sajó- és Mohácsnál meg tudtak halni a hazáért, nem engedhetik, hogy ez az ország, ez az egyház, melyért vérüket ontották, néhány fanatikus martalékává legyen. Nem sülyedhetek anynyira, hogy megtűrjék annak ellenségeit azon egyház kebelében, melynek főpásztorai.

Mi azt hisszük, hogy a hatalommal, melylyel rendelkeznek, ez teljesen kivihető; ki kell irtani a kórt, nehogy az ép testet megmételje.

Hogy a protestáns papság soraiban is vannak pan-

szlávok, sőt, hogy ezek nyiltabban hirdetik tanaikat, — senki nem vonja kétségbe. Miután itt az önkormányzat és szabad választás elve uralkodók, vannak egyházak, melyek egész nyiltan és köztudomás szerint is a panszlavizmus hívei; azt nem is titkolják, az esperességi és kerületi gyűléseken ebbeli meggyőződésüknek kifejezést is adnak. Mindezt természetesen az »autonomia« köpenye alatt folytatják.

A fenti adatok mutatják, hogy ezek nem kevesen lehetnek. Köztünk járnak ők, ismeri őket mindenki, ujjal mutatnak rájuk. Mudron Mihály ur — ha jól emlékszem — valahol ezt mondja: »Magyar testvéreink kerülnek őket, mint a pestisest.« Ebben igaza van. Nemcsak a magyar érzelmű intelligencia, de saját pályatársaik, sőt még a nép jóra való része is. A ki ismeri őket, tudja, hogy nálunk a panszláv lutheránus papok nyilvános összejövetelek, gyűlések s egyáltalán a közügyek vitelében részt nem vesznek, a jó, sőt — hogy úgy mondjam — a tisztességes társaságot kerülnek. De csak kissé hazafias színezetű körben meg sem tűrnék őket. Ez oly jelenség, mely az egész felvidéken észlelhető. Vannak köztük különben tisztességes, becsületes és jóra való emberek, de a világ tudja, hogy panszlávok, s ez elégnek látszik, hogy mindenki elítélje, kerülje őket.

Már ez ugy van. A mit Grünwald Béla ur állit Zólyom-, Liptómegekről, ugyanazt tapasztaljuk Gömör-, Abauj-, Nógrád- és Zemplén-megyékben. Ezen állás megfelel-e a papi tisztességnek? Megegyez-e a papi hivatással? Ha az illető lelkész kerülni kénytelen a mivelt társaságot, ha saját népe, melynek ő pásztora, oktatója, nem viseltetik iránta bizalommal, mert politikai ügynököt lát benne, — ez igazán szomorú állapot.

Grünwald Béla ur azt mondja: »A panszlavizmus erkölcsi beteggé teszi az embert.« Ha ez talán kissé erős kifejezés is, — de hogy a panszláv papok, kik köztünk járnak, igazán szerencsétlen és sajnálatra méltó emberek, — az bizonyos.

A már említett kimutatás szerint 730 róm. kath. és

263 evangélikus panszláv tanító van a felvidéken. Tehát ennyi hive annak az eszmének, mely az államot alapjában ássa alá. Hogy ily szám, ha hivatását tervszerüleg üzi, mennyire megmétélyezi az ifju nemzedéket és ez által mit árthat — elképzélhető. Magunkról tudjuk, hogy az első benyomások, mit az iskolában szereztünk, mily nagyon hatnak és mély gyökeret vernek a gyerek fogékony keblében. Sőt néha ezen eszméket eltávolítani nem is lehet. E tény szomorú világot vet hazánk állapotára és beléletére. Igaz, a politika nem gyereknek való, de azt meg sem értené; ily állásban egy ember mégis végtelen sokat tehet, és abban a haza ellenségét megtűrni nem lehet, nem szabad.

Hogy ennyi ember bejuthatott és bent maradhatott hivatalában, fényesen illusztrálja nemcsak egyházi, de állami közegeink indolentiáját és hanyagságát. A tanfelügyelői intézményt nem egyedül azért állította fel az állam, hogy a falusi gyerek írni, olvasni megtanuljon, de főleg azért, hogy ha már hazafiasan nevelni nem tudjuk, legalább rossz szellemenben nevelni ne engedjük. Ha e részben az alfölddel nem kell gondolni, annál inkább szükség itt a felföldön, a nemzetiségi izgatás fészkeiben. Ez a dolog csakugyan megérdemelné a kormány figyelmét; legalább a tiz megyében oly emberek kezére kellett volna bizni e fontos hivatalt, kik a hazafias eszmékért és a magyarság érdekeiért lelkesedni, s annak érdekében a kellő erélyt kifejteni — képesek.

Exempla sunt odiosa. Részemről ezzel élni nem szoktam, nem is kétkedem én a tanfelügyelők jóakarátában és képességében, de hogy az eredmény mily nyomoruságos, azt magam is tapasztaltam, de másoktól is hallottam; azt látja mindenki. A magyarosodást értem. A betérjesztett kimutatásokra e tekintetben nem sokat adok; ezt lehet csinálni így is, amugy is; azt sem tagadom, hogy valamivel több gyerek tud írni és olvasni most, mint azelőtt, de hogy az ugynevezett nemzetiségi izgatások fékezésére s egyáltalán a magyar állam megszilárdítására valamit tettek volna, — kereken tagadom.

Ily helyzetben a tudományos képzettség és jóakarata nem elég. Ha valahol, hát ez állásban, szilárd, kipróbált jellemű, vasakarata és következetességű férfiakra van szükség. Ezen nonchalance-át a magyar kormánynak menthetlen és megbocsáthatlan mulasztásnak tartom. Különben a mostani megyei szervezet mellett, még ha a tanfelügyelő erélyes ember lenne is, alig van módja arra is, hogy a tanköteles gyermeket az iskola látogatására kényszerítse, s még kevesebb arra, hogy a panszláv tanítót kitehesse.

Miután az a választott tisztviselő csak a megyének felelős — a megye pedig, tudjuk, mi módon gyakorolja a jogát — a legtöbb esetben nem lehet következetes és erélyes intézkedést várni. Különben bármily hazafias legyen is az a megye — a mint a felvidékeken láttuk, — határozatainak gyors és sikeres végrehajtása nem tartozik tehetőségi körébe. Itt nem beszédeket tartani és lamentálni, de tenni kellene.

V.

Mudron Mihály ur, tehetsége és minden erejéből védve az autonomiát, azt mondja: »A felekezeti jogai vérről szerzett, szerződésileg megállapított és királyi esküvel megerősített jogok.« Ebben igaza is van.

Körülbelül a mohácsi vész idején kezdett terjedni a protestáns vallás Magyarországon. A nemzet vérzett az óriás csapás súlya alatt, csaknem politikai halott volt. Míg ez esemény az államot alapjában rendítette meg, azalatt a nagy német reformátor hatalmas eszméi fehrázták álmából fél Európát, és a haladás, a felvilágosodás magasztos érzete betöltötte a világot.

A szellem e forradalma nagy hullámokat vert. E hullámok, határt nem ismerve, átesaptak hazánk véráztatta földjére is. A magyar állam keserves vajadások között küzdött a létért. Míg a török félhold diadalmas zászlóját fennen lobogtatá, addig az ország testét, a két tehetetlen ellenkirály uralma alatt, a pártoskodás és vad polgárháboru marcan-golá. A török keresztül-száguldott alföldünk rónáján és a büszke lófarkat már Fülek, Eger várának ormaira tűzte ki; egyes martalóc-csapatái már Zólyom, Abauj, Gömörbe hatoltak fel, Jólsva és Dobsináig. A csekély föld, mi megmaradt a hazának, ezer sebtől vérzett.

Ekkor kezdett terjedni a reformáció. Hogy miként, azt tudjuk. A török hódítás nemcsak hogy gátot nem vetett elébe, de sőt tény, hogy elterjedésének egyik lényeges okát képezte.

Ezen időre esik a protestáns vallás rémitő üldöztetése

Európában. Franciaországban a Szent Bertalan-éj, Spanyolországban az inquisitió iszonyai és az Olaszországban elkövetett vérengzések, iszonyattal töltötték el a világot. A művelt társadalom, az emberiség feljajdult e barbarizmus hallatára. S míg az akkori Európa első nemzetei, tüzzelvassal irtották a szabad szót és szellemet, míg a Torquemadák, Arbuezek, ezenként hurcolták máglyára a szerencsétleneket, addig az elhagyatott, elfeledett, leigázott Magyarországon senki nem üldözte őket, sőt az terjedt folytonosan, annyira: hogy Pázmán koráig a legtöbb fő- és zászlós ur a protestans vallás hívének vallotta magát.

Ha végigtekintünk az akkori Európa viszonyain, büszkék lehetünk a magyar nemzetre; mely már akkor, szerencsétlensége dacára, vallási türelmének és felvilágosodottságának ily fényes jeleit adá. Nincs is rá példa az akkori időben, hogy valakit vallási meggyőződésért elítéltek vagy halálba üldöztek volna, mert amaz esemény, midőn néhány protestáns papot a gályára küldtek, későbbi keletű, és a német kormány, az abszolút katonai hatalom műve volt. Ez tehát nem a magyar nemzet bűne. Hogy surlódások voltak itt is, az tény, de ezek nem is hasonlíthatók össze a már országokban történetekkel, és inkább egyes templomok, iskolák tulajdonjoga körül forognak, miként azt az országgyűlési viták és okmányok igazolják.

Az elnyomatást mindig a német kormányok, a despotikus hatalom kísérlette meg, a mely, valamint a legtöbb akkori udvar, a jezsuiták befolyása alatt állott. De a protestántizmus oly mély gyökeret vert már az országban, hogy azt elnyomni és szabad vallásgyakorlatában meggátolni már nem lehetett.

A protestánsok — midőn az abszolút német hatalom által háborítva voltak — nem egy ízben fegyvert ragadtak jogaik védelmére. Kedvezett ennek az erdélyi fejedelmek önállása és a török hatalom, mely a felkeléseket saját érdekében támogatta. Ezen időbe esik a Bocskay, Bethlen és I. só Rákóczy György felkelése. Ennek eredménye az

1606-iki bécsi, az 1621-iki nikolsburgi, és az 1645-iki lincai béke, melyben a magyar protestáns egyház jogainak alapkövei tétettek le. Ma is ezek képezik sarkpontjait.

Ez az autonomia keletkezésének száraz története. Igaza van tehát Mudron Mihály urnak, hogy: »vérrel szerzett« jogok. Sok vér elfolyhatott érte, különösen magyar vér, és török vér is; miután azért leginkább az erdélyi fejedelmek, a török szultán biztatása, sőt támogatása mellett harcoltak. Hogy tót testvéreink vére mily arányban folyt, ezt természetesen kimutatni nem lehet, de hogy nagyban folyt volna, erről hallgat a történelem.

De nem is gáncsként hozom én azt elő; harcolhattak biz ott a fejedelmek zászlói alatt tótok is elegenden, — hanem azért emlitem, mert fentebbi idézetéből az látszik: mintha e jogokat a »tót nemzet« saját vére árán szerezte volna, s ennek dicsősége őket illetné.

E jogokat, uraim, a Bethlenek hősi magyar karja szerezte meg az önök számára is, és az akkori idők viszonyai, a politika: hogy a hatalmas török nemzet szövetségeseink volt. Épen azért, mit a politikának köszönünk, lehet idő, hogy azt el is veszíthetjük, s ezt is annak fogjuk köszönhetni. Ez a világ folyása.

Az országnak a török iga alóli felszabadítása után, változván a viszonyok, s miután Németországban már hathatós támogatásra talált, nem fenyegette többé megsemmisítés a protestánsoknak törvényileg is biztosított jogait. Fordultak ugyan elő még mindig egyes esetek, túlkapások és törvényteleniségek, melyek az abszolút kormányok türelmetlenségét illusztrálják, de ezek annak fenállását, a korszellem haladása ellenében is, már nem veszélyeztethették.

Bejött végre az 1848. A parlamentáris kormány, a felelős miniszterium, és a jogegyenlőség nagyszerű elvei, végre megadták a hazai minden fiának a tökéletes polgári- és vallásszabadságot. Ugy látszott, a nemzet élvezni fogja a szabadság édes gyümölcseit, és az üdvös törvények befolyása alatt boldog idők következnek. Csalódtunk. Még ugyaszólván

meg sem izleltük azt, máris minden oldalról vészes fellegek mutatkoztak a láthatáron. A haza és a szabadság ellenségei feltámadtak ellenünk, és hogy mi lett a vége tudjuk . . .

Bekövetkezett az absolutismus, mely a nemzetet minden sarkalatos jogaiból kivetközteté. Rátette kezét a protestans autonomiára is. 1859-ben egy szép reggelen megjelent »a vallásügyi pátens«. Az egész ország, még a róm. katolikusok is, hangosan tiltakoztak szentesített jogaink illetén csorbitása, sőt teljes megsemmisítése ellen. Legjobban a protestansok; általános felháborodás kelt mindenfelé, a vallás igaz hivei harcra készültek. Az ország azt hitte, hogy nincs és nem lehet igaz protestáns, ki a pátentst elfogadja, s ime előáll egy párt, mely igaz lutheránusnak tartja ugyan magát, de azért szívéből üdvözli a pátentst. Nem régi dolog, tudja, emlékszik rá mindenki: hogy csaknem valamennyi panszláv egyház a pátens hívének vallotta magát.

Igenis, önök voltak azok, önök, kik a tót nép nevében beszélnek és kik most azt mondják: hogy a lutheránus vallás jogai »vérrel szerzett« jogok. Van ebben következetesség?! A közvélemény valláskülönbőség nélkül megbotránkozott ezen. Belátták, mily becses önök előtt a protestans autonomia, belátta mindenki, hogy ez csak ürügy a nemzetiségi ábrándok elpalástolására, be lett bizonyítva, hogy a panszláv előtt a haza, a vallás, a felekezet semmi, mert az csak egy eszméért lelkesül, előtte csak egy cél lebeg — a panszlavizmus.

Magyarország jelenleg alkotmányos állam; van törvényhozó testülete és felelős kormánya, mely felelős minden tény és mulasztásért. Mint ilyen, az ország területén nem tűrhet meg oly testületeket, intézeteket és felekezeteket, melyek fenállását, anyagi jólétét, a köz és egyéni szabadságot veszélyeztetik; joga van tehát: törvényhatóságok, községek és felekezetek ügyeibe bepillantani, vajjon ezek a

törvénynek megfelelőleg járnak-e el, nem művelnek-e oly dolgokat, melyek a törvénnyel és az állam céljaival ellenkeznek?

Ez a főfelügyeleti jog. Az államnak a területén levő egyházak feletti ezen joga régi keletű, és törvény által biztosítva van. Ebből önként következik, hogy az államnak joga van a felekezeti iskolák ügyeibe betekinteni, a veszélyes, alkotmány- és államellenes könyveket abból kitiltani, és az oly tanítót, ki ily szellemben tanít, állásától felfüggeszteni, sőt elmozdítani. Joga van továbbá oly papot, ki a szószéken nyíltan állam- és alkotmányellenes tanokat hirdet, felelősségre vonni, kire szóval vagy írásban tett nyilatkozata folytán bebizonyítható, hogy panszláv, papi hivatásának gyakorlatától felfüggeszteni, sőt eltiltani, szóval mindazt megtenni, mit az állam biztonsága és a polgárok nyugalma követel.

Ama befolyás, mit az állam Francia-, Német-, Angol- és Olaszországban az egyház felett gyakorol, ennél mindenesetre nagyobb.

Ez minden alkotmányos országnak és minden felelős kormánynak joga, de kötelessége is.

Miután a protestáns autonomia tényleg és törvényileg fenáll, ezt — mint sokan akarnák — csak úgy egyszerűen, ad acta tenni nem lehet, mert ezek csakugyan vérrel pecsételt, és királyi esküvel szentesített jogok.

Az államnak ily eszközökhöz nyulni csak a végső esetben szabad, akkor, ha arról győződött meg, hogy komoly veszély fenyegeti. Miután a léthez joga van, természetes, hogy ennek feltételeit önmaga határozza meg. Egyéni véleményem az: ha arról volna szó: »vagy vagy,« ez esetben, mint első sorban magyar, azt mondanám: »*Salus rei publice suprema lex est.*«

De nézzük, van-e erre szükség? Nézetem az: hogy legalább a jelenben nincs. Ezt csak azon esetben lehetne mondani, ha meggyőződünk volna arról, hogy az autono-

mia mellett az állam fel nem állhat. Én azt hiszem és úgy tudom, hogy erről eddig meggyőződni sem idő, sem alkalom nem volt.

Nem szólunk a multról, csupán 67-től; tehát attól kezdve, mióta az ország ügyeit a magyar felelős miniszterium vezeti. Hogy valamely intézmény gyarló és rosz voltáról tapasztalást szerezzünk magunknak, erre mindenekelőtt idő kell. A lefolyt 14 év nem valami sok, különösen oly viszonyok közt, és akkor, midőn a kormánynak csaknem elháríthatlan akadályok és nehézségek állanak útjában, ilyenek a kezdet nehézségei, a finaciális helyzet, és mindenek felett a jelenleg fenálló megye és közigazgatás intézménye.

A feladat nehézségeit érezte, és érzi minden kormány, s mivel e kérdések ősi intézményeket és ezredéves jogokat érintenek, hatalmi uton, és egy 24 óra alatt el nem intézhetőek. Bizonyos ügyekben gyors és erélyes eljárás szükséges, de itt a sietés és elhamarkodás végzetes következményeket vonhatna maga után.

Azt tagadni nem lehet, hogy az ev. egyházban, különösen a dunáninneni kerületben, sok a panszláv elem. Hogy e fekélyt, e ragályos betegséget ki kell irtani, ezt érzik magok a protestánsok is. Ez szégyenfolt, melyért az egyház minden jóra való tagja pirulni kénytelen.

De itt első sorban magának az ev. egyháznak feladata tenni valamit, és a mételetyt kivetni testéből. Nem az intézmények teremtik az embereket, de megfordítva. Ha nincsenek embereink, nincs akarat, lelkesedés, akkor hiábavalók a legbölcsebb intézmények. Mit használ az önkormányzati jog, ha mi protestánsok magunk nem törődünk vele, és e mellett különösen a világi elem zsákmányul engedi oda az egyházat a panszlávoknak; akkor érthető, hogy az állam sem járhat el sikeresen.

Ha az autonomia tehetetlennek bizonyul a panszlávizmussal szemben, ennek oka egyedül mi protestánsok

vagyunk. És ez esetben nem segít rajtunk annak eltörlése sem.

Nem mondom, kell tenni az államnak is, és pedig sokat, de meggyőződésem az, hogy a panszlávizmust az egyházból kiirtani csak az állam és magának az egyháznak együttes működése mellett lehetséges; — és pedig azon fokban, a melyben terjedni [fog a magyarosodás és a hazafias szellem.

VI.

Hogy a jelenleg 2 milliónyi tótságnak legalább fele, más elemek, ugymint a bevándorolt idegenek, és eltótosodott magyarok és németekből áll, — ez kétségenfelül való. Miként tótosodtak el a németek, és egész magyar megyék, s hogy e processus mai nap is foly, ezt már fenebb említettük. Magyarországon körülbelül egy millió ember tótosodott el! Erre én is azt mondom: tudod-e kedves magyarom, mit jelent ez? Ezt azt jelenti: hogy egy millió ember veszett el a magyar nemzetre, a magyar államra és a tényleges viszonyokat véve alapul, a civilisatióra nézve!

Magyar, tehát olyan, ki az államnak teljesen organikus része, hazánk határain belül legjobb esetben 7 millió van. E fogyás tehát pótolhatlan veszteség, az eltótosodás kimondhatatlan baj az országra nézve.

A mit török, tatár tüzzel-vassal, újabb időben a német, az absolutismus, Bach és Schmerling nem tudott kivinni, azt megtette csendesesen az idő. Hogy ezt megérthessük, tárjuk fel a történet lapjait és tekintsünk kissé vissza a sötét, a viharos multba.

E szó: »nemzetiség,« nem valami régi, ez egészen új fogalom. A XIX. század uralkodó eszméinek egyike. Jókai Mór koszorus regényírónk — ha jól emlékszem — egy alkalommal ezt mondá: »Mi, kik az irodalmat pártoljuk, mi vagyunk a nemzetiség terjesztői, és apostolai.« Ez nagy igazság! Mert nemzetiség irodalom nélkül lehetetlen. A mely fokban ápolja, műveli egy nemzet irodalmát, azon

fokban erősödik benne a nemzetiségi érzés. Ez tehát egymástól elválaszthatatlan.

A honalapítás idejében és az Árpád-házbóli királyok alatt tehát, a mai értelemben vett »nemzetiség« ismeretlen volt. Az akkori fogalmak és az alkotmány szelleme szerint, a nemzetet egyedül a nemesség alkotá; a nép, a jobbágyság uri hatalom alatt lévén, nem számított: sem itt, sem sehol. A hűbérrendszer elvei szerint is, a nemes ember, mint a szent korona tagja, egyedül volt valami, és ragaszkodott ahhoz a koronához, melynek kiváltságos állását és mindenét köszönheté. A nemes ember tehát, akár Álmossal jött be Ázsiából, akár a szláv faj maradéka, akár Gélu vagy Zalán utóda, testestől-lelkestől magyar volt. Hogy a nemesség az ugynevezett »zumtukvel«-féle magyar-nyelvet beszélte, valószínű, legalább a történeti adatok ellenkezőt nem bizonyítanak.

Csak később, a keresztény vallás elterjedésével, és a római szentszék befolyásával kezdett a latin nyelv lábra kapni, a kormány és kiváltságos osztály nyelve lenni. Még a egyes házbóli királyok alatt is, egész a mohácsi vészig, így volt; sőt az Anjou királyok dicső korszaka alatt a római elem befolyása még szembeszökőbb lett.

Mily állapotban lehetett ez időben a magyar nyelv, ezt a viszonyokból, s a fenmaradt csekély irodalmi művekből megítélhetjük. De ez így volt mindenütt egész Európában, mert az akkori idők nem engedték meg a békés irodalmi foglalkozást. A nép nehéz röghöz kötött munkát végzett, a nemes és lovag a kardot forgatta, és vadászott, vagy mohlepte váraiban és ősi kastélyaiban az édes semmittevés és tivornyák közt töltötte idejét. A tudományt és az irodalmat, de csakis a latint, és a klasszikus nyelveket, egyedül a papok és jámbor szerzetesek művelték. A tudományos műveltség csak a róm. katolikus egyház, és a regényes fekvésű ódon kolostorokban volt feltalálható.

Épen azért, mert a nyelv művelésének szükségét senki nem érezte, nem is művelte azt senki. Tudjuk, hogy had-

vezérek, püspökök magyarul írni nem tudtak. Nem lehetvén szó a mostani fogalom szerinti nemzetiségről, az állam sem tett érte a saját érdekében semmit.

Volt azonban ennek egy más főoka is. A magyar nemzet, szerencsétlen földrajzi viszonyainál fogva, a népvándorlás, az ázsiai hódítók, a kelet és nyugat közti harczoknak — utjába esvén, kénytelen volt függetlensége, sőt fenállásáért folytonosan elkeseredett háborut folytatni. Hogy teljes függetlenségét és területi épségét mindig megőrizni nem sikerült, tudjuk a történelemből. A görög és német befolyás, később a török invasio, szüntelen fenyegettek még létélét is. Tekintsünk végig Sz. Istvántól a mohácsi vészig hazánk történetén, és el kell ismernünk, hogy Sz. István, Sz. László, Nagy Lajos és Mátyás fényes korszakát, továbbá még néhány jelesb fejedelem uralkodását kivéve, elég szomorú és viszontagságteljes az. A külellenségen kívül bel- és polgárháboruk dulták a szerencsétlen országot. Ugy, hogy békés, nyugodt időt hazánk hosszabb ideig — csak ötven évig is egy huzomban — soha nem élvezett, még a fentemlített dicső korszakok is csak arra látszottak hivatva lenni, hogy ezek letüntével annál mélyebbre süljedjünk; mint azt különösen a Mátyás utáni rohamos hanyatlás mutatja.

Hozzájárult még az olygarchia roppant hatalma, a melynek túlkapásai miatt az állami hatalom megszilárdulni nem tudott. A királyok és az állam gyenge, tehetetlen, az olygarchia erős volt.

Az utolsó vegyes-házbóli király, a szerencsétlen II-ik Lajos halálával még sötétebb idő következett. Sokat olvastam e gyászos korszak történetét, de én oly nyugodt időt, melyben a nemzeti nyelv és eszme megvalósítható lett volna — nem tudok. A mely állam folyton kénytelen a létért küzdeni, annak nem igen van ideje a belső megerősödésre gondolni. Ez talán pessimistikus nézet, de én összehasonlítva magunkat Francia-, Németország vagy Angliával — ezt határozottan merem állítani.

Az irodalmi nyelv tökéletes kiművelésére nem évtizedek, de századok kellenek. Midőn azon idő bekövetkezett, hogy a művelt nemzetek, a latin félretételével, saját nyelvöket kezdték az állam, a társadalom nyelvévé tenni, egyszóval azt újjáteremteni akarták, — Magyarország épen az élet-halál harczot vívta. Midőn Európában a tudomány, bölcsészet, az irodalom nagy férfiai a szellem nagy küzdelmeit folytatták, és betöltötték hirökkel a világot, — nekünk török, tatár, német és labancz ellen kellett egyszerre harczolni. Hazánk nagy része idegen uralom alatt nyögött; nekünk, a gyenge, megfogyott magyaroknak, kellett testünkkel egész Európát fedezni. Mig ők a béke áldásait élvezték, mi veszünk, pusztultunk százezerenként, keserű rabságban, vagy az ellen fegyvereinek csapásai alatt.

Miután ezen időben Bécsből kormányoztak minket, és bár alkotmányos jogaink, önállásunk törvényileg papiroson biztosítva voltak — de facto többnyire absolut módon, természetes: hogy magyar nemzeti kormányról szó sem lehetvén, — semmi nem történt a nemzeti eszmék és érdekek megvalósítására.

A Básták, Karaffa, és Spankau korszaka nem volt erre való.

A mult század elején egy békésebb korszak következett ugyan, de a nemzetet ismét egy újabb veszély, az elnémetesítés fenyegette. Ez azonban kivihetetlennek bizonyulván, II-ik József halálával megszűnt félelmes lenni.

Bekövetkezett végre, a mult század vége felé, a nagy francia forradalom. A népfenség, jog, egyenlőség és személyes szabadság nagy elvei megadták a lökést minden népnek. A politikai szabadságot később követte a nemzeti eszme, mely mindinkább előtérbe lépett, és uralkodó eszmévé lett a jelen században.

A magyar nyelv újjáalakítóit: Kazinczyt, Révayt többen is követték; mig ezek a prózai nyelvet, addig a két Kisfaludy s a későbbi ivadék a költőit emelték a kor, a műveltség színvonalára. Feltámadt ezzel a német, a szláv

irodalom művelődési eszméje is. Természetes, hogy ennek nagy és beláthatlan következményei lettek. Csak most kezdtünk gondolkodni a felett, hogy hát tulajdonképen miféle nyelvű ország is ez a Magyarország; most jutott csak eszünkbe, a miről azelőtt beszélni alig hallottunk, hogy a magyar mellett még más nyelven is beszélnek széles e hazában.

Most világos lett, mit mulasztottunk. Hogy azalatt, míg mi harczoltunk a létért, országgyűlésezünk, és politizáltunk, a tótság, a mit számba sem vettünk, a miről alig tudtuk, hogy létezik, — lassan és zaj nélkül terjedt a felvidéken, papjaival és tanítóival; nem csak, de egész vármegyéket a maga részére hódított, s most egyszerre előáll és azt mondja: Én is itt vagyok. Azaz jobban mondva, ennek nevében feltámadt néhány ember, és a 40-es években megkezdték szélteben a nemzetiségi agitációt. A későbbi, különösen a 48-iki eseményekből aztán megtudtuk azt, hogy mily csekély és nyomorúságos azoknak száma, kik a tótság nevében nemzetiségi jogokat követelnek. — A tótok nagy része hű maradt a hazához, beállott honvédnek, és ott harcolt a magyar oldala mellett, Branyiszkónál, Losoncánál. Azt tehát bebizonyították, hogy tőlünk elválni nem akarnak. Ebből megtudtuk azonban azt is: hogy e 2 milliónyi néppel számolnunk kell, ezt ignorálni már többé nem lehet.

Hosszas vajadások után bejött az 1867. Az ország, legalább a belügyek terén, visszanyerte tökéletesen önrendelkezési jogát. Az előtt, mint láttuk, sem az Árpádok, sem a vegyes, sem az ausztriai házból való királyok alatt nem lévén nemzetiségi kérdés, nem volt szükség, de nem is volt módja az államnak valamit tenni a magyarság érdekében. Most tehát, a teljes béke idején, rendelkezve az eszközökkel, több hatalma van az államnak hozzá, ha akarja. Az a kérdés, hogy mennyire lehet és kell ezt igénybevenni?

* * *

Akár Hungaria, akár Magyarország volt is neve haldanában az országnak, miután az ungar vagy hungar szó alatt is csak magyart értünk, továbbá, mivel az 1867-iki közjog szerint is, a közös monarchia neve: Autrich-Hongrie, akár Oesterreich-Ungarn, vagy Ausztria-Magyarország, — világos: hogy az ország címében, a közjogi fogalmak szerint, más nép, mint a magyar, nincs kifejezve. Bármely európai nemzetet, akár a porosz, francia, angol vagy spanyol nemzetet vegyük is: az állam és a nemzet, vagy nemzetiség fogalma egy. Mindezen felsorolt államokban vannak más nyelven beszélő lakosok is, de azért külön jogokkal nem bírnak, az ő kedvökért a parlamentek külön törvényt nem hoznak. Abból, hogy itt talán több a nem-magyarajku lakos, mint a fentebbi államokban, még nem következik ezen fogalomzavar. Ily elnevezéseknél egyedül a történelem, a közjog és a szentesített törvények, de nem a szavak egyoldalú magyarázata lehetnek irányadók.

Épen azért én a kormányt Magyarország, a magyar nemzet kormányának tartom. Mudrony Mihály ur szerint: a kormány a »politikai magyar nemzet kormánya;« tehát magyarok, tótok, románok, németek, horvátok, szerbek és oroszok kormánya. Hogy egy ország közös lehet a magyarok, tótok és a többi népekkel, annak van értelme; de hogy a kormány, tehát az államhatalom személyesítője, egyszerre, egy időben lehessen: magyarok, tótok, románok, németek, horvátok, szerbek és oroszok kormánya, azt lehetetlennek tartom. Ez még theoriában sem állhat meg, tényleg pedig épen kivihetetlen. Ez absurdum. Lehet magyar, tót, román kormány, de egyetemes nem.

Különben, ha úgy tetszik, ez egyéni vélemény. Legyen akárhogy, annyi tény, hogy az ország történeti multja és politikai jogai a magyar névhez lévén kötve, az állam alapját és fenállásának lehetőségét egyedül ez képezi; úgy hogy ha megszűnik a magyarság, megszűnik létezni az ország is, az önök által annyiszor emlegetett »szeretett haza«; minden nemzetiségi aspirációkkal egyetemben.

Az úgynevezett »nemzetiségi kérdés« tehát Magyarországon nem nyelv-, de létkérdés. Épen azért, a magyar faj existenciája létkérdés az államra nézve. Ha tehát élni akar, a magyar faj pusztulását közönyösen nem nézheti.

Minden emberi intézménynek a világon, így az államnak is, joga van a lét feltételeihez; ha erről lemond, megszűnik létjoga is.

VII.

A jelen század egyik kétségtelen nagyhatalmassága a sajtó. A legtöbb államban nemcsak befolyást gyakorol a közvéleményre, de annak legtöbb esetben irányt is ad. Nemcsak a népek, nemzetek, de a kormányok életében is a legfontosabb szerep illeti a sajtót. — A sajtó hivatása nagy és fontos. — Feladata a bel- és külföldről jövő támadások ellen védeni a nemzet érdekeit, sőt azokat, ha lehet, vissza is torolni.

Magok az állam kormányai mily súlyt fektetnek erre, elég legyen csak annyit megjegyezni: hogy saját állami sajtót tartanak, és minden fontosabb bel- és külügyi kérdés mikénti fogadtatása iránt annak útján tapogatódnak. De a legnagyobb szerep és legfontosabb feladat az úgynevezett »független sajtónak« jutott.

A független sajtó a közvélemény kifolyása lévén, mint ilyen, minden országban a közhangulat hú kifejezése. Áll ez különösen nálunk, hol — annak becsületére legyen mondva — a nagy részt meleg hazafiság jellemzi. Mig a külföldi subventionált sajtó egy része bérencz szolgálatot teljesít, és ír annak érdekében, a ki fizet, addig nálunk a sajtó az: mely a hibákat és visszaéléseket, jőjjenek azok bárhonnan, erősen elbírálni és ostorozni szokta. Szinte megszoktuk már azt a hazafiság zászlóvivőjének és szószólójának tekinteni.

Hogy a hibák és ferdeségek megítélésénél tévedések történhetnek, hogy gyakran a pártszempont az irányadó,

ki vonná kétségbe. Az is áll: hogy a mindentudás túlesik az ember tehetsége körén; gyakran a sajtó is kis dologból nagyot csinál, míg néha ellenkezőleg nagy dolgokat hallgat agyon. Ily hibában szenved — nézetem szerint — a magyar sajtó, a nemzetiségi izgatás legveszedelmesebb neme, a panszlavizmussal szemben.

Lássuk, miért? Az országos magyar napilapok nagy része Budapesten jelenvén meg, de más tekintetéből indulva is ki, — nálunk a sajtó nagyon fővárosi jelleggel bír; e tekintetben itt tökéletes centralisatió uralkodik. Innen van aztán az: hogy a mi a főváros közvetlen környezetében történik, pontosan, részletesen és gyakran nagyitva, míg az, mi attól távol esik, kicsiny mértékre szállitva jelen meg, sőt gyakran a fontosabb eseményekről tudomással sem bírunk. Miután a nemzetiségi izgatás, legalább a panszláv mozgalom, nem a fővárosban, de távol attól, itt a felvidéken foly, — kellő figyelemben nem részesül. A fővárosi sajtó, mely Budapest minden kicsinyes ügyeit éber figyelemmel kíséri, egészen ignorálja a felvidéket. Mintha ez már nem is az ország teste volna, mintha Beszarabia vagy Ukrajnáról volna szó. Ugy, hogy jelenleg a magyarság érdekeit a szlavizmus ellenében egyedül a néhány felvidéki magyar lap és a hazafias »Svornost« képviseli.

Hogy a vidéki tudósításoknak és levelezéseknek nem tulajdonítanak kellő fontosságot, a szerkesztői apparatus hibájának tartom. Innen magyarázható az is, hogy a napilapok, melyeknek címe: »Politikai és Közgazdasági lap« — utóbbi rovata oly gyarló, és tudósításai oly tökéletlenek, hiányosak; annak dacára, hogy földmivelő-ország vagyunk és a világ második bortermelő állama. A napilapoknak van levelezője: Bukarestben, Szent-Pétervárott, Párisban, Alexandriában, sőt még Panamában is. De olyan, ki a felvidéki viszonyokat a való színben tüntesse fel, nincs. Meglehet, tévedek; de én ilyet nem olvastam egy lapban sem. Ha közölnek is néha elvértve egyetmást — a mit t. i. nem valamely vidéki lapból vettek át — az a viszonyok bámulatos

nemismerését tanusítja. Ennek kifolyása aztán az: hogy míg mi és lapjaink hangosan feljajdulunk az eltótosodás és a panszláv üzelmek miatt, addig ők germanisatióról beszélnek. Az ország helyi viszonyainak nemismeréséből magyarázható meg ama jelenség is: hogy míg különösen az ellenzéki sajtó a németiség ellen — a melyre itt ok nincs, és a mely nálunk ugyyszólván kiveszőben van — a hol csak lehet, epésen nyilatkozik, addig az eltótosodást, mely valóban fenyeget, agyonhallgatni látszik.

Grünwald Béla ur szerint: »államférfiaink és a politikusok nem foglalkoznak a tót felvidékkel.« Én azt mondom: a napi sajtó még kevesebbet. Csakis újabb időben, midőn a tények mind hangosabban beszélnek, továbbá a »Felvidék«, a »Protestantizmus és panszlavizmus« megjelent, és a vidéki magyar sajtó mind élénkebb színekkel festi a veszélyt, mely ez oldalról fenyeget, — találunk elvéteve egy-egy rövidke értekezést e tárgyról. A mit a felvidéki lapok: a »Svornost«, a »Rozsnyói hiradó« mondanak erről, nem nagyítás, de kétségtelen, szomorú való. Magam is, ha személyes tapasztalataim erről meg nem győznek, két dolgot megfoghatatlannak, sőt hihetetlennek tartanék, először azt, hogy: miként volt lehetséges a látszólagosan ügyefogyott és jámbor tótnak a büszke, önérzetes magyart eltótosítani; másodszer azt: hogy mi magyarok miként tudjuk fajunk ily nyomoruságos fogyását közönyösen nézni? Ezt természetesen csak az tudhatja, ki itt él, és figyelemmel kíséri az eseményeket, azokkal foglalkozik.

Megengedem, hogy sérti a magyar ember szemét egy német falragasz vagy hirdetmény a Váczi-utczán, vagy midőn valaki német meghívót kap, vagy a szabó német kontót ad be. De ne feledjük, hogy ennél még nagyobb baj is lehet. Ez azonban az ujságírók szemében már: »corpus delicti«, »eklatans tény«, mit ostorozni kell. Ehhez képest kétségkívül az eltótosodás lassu és figyelmet alig érdemlő processus; ki foglalkoznék nálunk ezzel. Mert ahhoz, hogy Szepes- és Sárosmegye eltótosodjék, legalább századok kel-

lettek. Hogy a német városok és a Kárpát körüli falvak szorgalmas és hazafias érzelmű német lakossága maholnap kivesz és helyét a tót foglalja el; hogy a német apának fia még félig-meddig az ugyan, de az unoka már tiszta tót — ez természetesen csak lassan, minden zaj nélkül ment végbe. Ez nem oly »flagrans tény«, a melyről értekezni lehetne. Sajtónknak kézzelfogható valami kell, melyről »vezércikkezni« lehet.»

Már engedelmet kérek, ha felszólalunk egy régi német-szövegű fizetési meghagyás, egy német megkereső levél, vagy ennél kisebb esetért — a mi kétségkívül hiba ugyan — akkor elhallgatni és ignorálni akarni azt, hogy, miként fentebb láttuk: már egy millió ember veszett el a magyarságra, az országra nézve, — ezt, megvallom, nem tartom érthető és egészen hazafias dolognak.

Ha éppen hazafias kötelességet akarunk teljesíteni, ott van a »Narodnie Noviny«, a »Hlásnik«, a »Cernoknaznik« és a többi panszláv lapok. Polemizáljunk ezekkel, és indítsuk meg a harcot a panszláv sajtó ellen; a tér elég tágas.

Mindig azt tartottam: »összük meg ellenségeinket.« Ezen elv hazánkra is alkalmazható. Habár a külföldi német sajtó itt-ott erősebben nyilatkozik is ellenünk, annyira még sem izgat, mint a tót, saját országunkban. Én tehát a németiség elleni harcnak most semmi szükségét nem látom, hanem igenis azt: hogy minden erőnket a panszlavizmus ellen kell összpontosítani.

A másik jelenség az: ha az önállás, nemzeti nagyság és haladás zászlóját fennen lobogtatni akarjuk, akkor ne a fővárosi közönség és járdáiról ítéljük az egész országra: hanem nézzük és tanuljuk ismerni a viszonyokat, informáltassuk magunkat kellőleg. Jajduljunk fel ott, s azért, a mi méltán megérdemli, és gyógyítsuk azt a sebet, a mely valóban és nem a képzeletben éget.

Ki nálunk a nemzetiségi mozgalmakat a budapesti kávéházakban, vagy az aszfalton akarja tanulmányozni és ily alapon csinálni a politikát — az téved. Az legfeljebb a

fővárost magát fogja ismerni. Különben, hogy a főváros még most sem tökéletes magyar és sok söpörni való lehet benne, az tény, de annyi áll: hogy az utolsó két évtized alatt nagy mérvben magyarosodott. Mi, kik attól távol lakván, csak egyikét évben egyszer rándulunk fel oda, ezt legjobban tapasztaljuk. Az ember keble örömmel telik el, ha ezt látja, én legalább konstatalhatom, hogy ebben Budapest roppant haladást tett; és alig hiszem, hogy legyen Európában egy második város, mely a magyarság előnyére jellegét oly rövid idő alatt ennyire megváltoztatni képes legyen. Ha erre gondolok — engedelmet a rustikus hasonlatért — mindig az egyszeri cigány jön eszembe: ki mindig azt a lovát ütötte, a mely legjobban huzott.

Mindezekből az a tanulság, hogy ha sajtónk elismert és önzetlen hazafias törekvését őszintén szem előtt akarja tartani, a fővárosról ne ítéljen az ország állapotára, és támogassa azt a vidéki sajtót, mely a való és tényleges viszonyokat ismeri, kísérje figyelemmel a nemzetiségi mozgalmakat a felvidéken, mely épen e miatt nagyon megérdemli azt, nehogy idővel erre is azt mondjuk: »elveszett positio!«

Kétségekivül hálásabb dolog a magasabb politika, az európai constellatiók, vagy a nagy napi kérdések feletti eszmecsere, mint e látszólag kicsinyes, és sok tekintetben undort gerjesztő nemzetiségi üzelmek szemlélete. De nekünk magyaroknak mindenekelőtt első a haza: ez a föld, mit egyedül mondhatunk magunkénak; ezt kell tehát előbb a fekélytől megtisztítani.

Megengedem azt is, hogy az azzal való tüzetes foglalkozás háládatlan dolog; de épen ezért, és mert oly kevesen vannak, kik e látszólagosan kicsiny dologgal bibelődnek, ezzel teljesítjük a legszebb hazafiui kötelességet.

Ha minden elhagyná is a haza szent ügyét, a sajtónak azt tenni nem szabad!

VIII.

Sokat olvastam a nemzetiségről, és a nemzetiségek jogairól, de én oly helyes definitiót, mely ennek, vagy hazánk tényleges viszonyainak tökéletesen megfelelt volna — nem hallottam. Miután ez legtöbb esetben a nemzet fogalmával összeesik, továbbá mivel e szó: »nemzetiség« egészen újabb keletű, és így erre precedens a multban nincs, ennek meghatározása felette nehéz.

Hogy ezt tehessük, mindenekelőtt magának a szónak eredetét kell kutatnunk. E szó: »nemzetiség« kétségkívül a »nemzet« szótól vette eredetét; mert bizonyos, hogy ilyesvalamit akar kifejezni; olyas valamit, a mi közel áll ugyan a nemzet fogalmához, de azt mégsem egészen és minden attributumaival együtt fejezi ki; tehát alapja ugyan a nemzet, de annak minden kellékeivel nem bír.

A magyar »nemzet« szó a latin »natio,« a francia »natió« szóból van lefordítva. Ez nagyon régi elnevezés, eredete az ókorba vezethető vissza. E latin szó natio, a natus — natif — szótól veszi származását, a mi születést jelent; a »natió« tehát eredetileg a vérség szerinti rokonokat, később azt tágabb értelemben véve, az egész nemzetséget jelentette. Később még tágabb értelemben alkalmaztatván, átvitetett az egész népre, mely közös származás, nyelv és intézmények által az együvé tartozandóság kellékeivel birt, és ezen kútfőből indulva ki, egy vagy több államot alkotott. Így véve a dolgot, a gens, és populus szóval nagyon rokon, és lényeges megkülönböztetést e szavak közt tenni alig lehet. Ez azonban a tárgyhoz nem tartozván, annak feszegetése feladatunkat nem képezheti.

A mennyire a történelem visszaemlékezni képes, ily nép vagy nemzet volt az ókorban a héber, assir, a persa, a görög, a római stb. E népek bármelyikét vegyük is, birt a külön önálló, és független nemzet kellékeivel; ezek voltak a közös származás, egy nyelv, társadalmi szokások, és a vallás. Miután az államalkotás szükségének érzete már a legrégibb népeknél is megvolt, az első államok a nemzetek szerint alakultak.

Később, midőn valamely nemzet mindinkább terjedt és számban gyarapodott, vagy épen colonisált, volt eset: hogy egy nemzet több államot képezett, melyek vagy egészen, vagy részben egymástól függetlenek voltak. — Ily nemzet volt a görög, mely mindig egy nemzetnek tekinté ugyan magát — s arra oly büszke volt, hogy minden mást barbárnak tartott, — de azért több, részint egészen külön, részint szövetséges államot alkotott. Ilyen volt Athén, Sparta, a Beót szövetség, Epirus, Thessália, Siracusa stb.

Csaknem mindenütt azt tapasztaljuk: hogy a nemzet fogalma nagyobb, tágasabb volt, mint az országé. Arra volt példa, hogy egy nemzet több országot alkotott, de arra alig, hogy egy ország több nemzetet magában egyesített volna. S ez természetes is, mert minden időben az együvé tartozandóság érzetét, s így az államalkotás első alapját, és szükségét, a közös nyelv, vallás és az ezen alapult társadalom egysége alkotta. Oly elemekből alkotni egy államot, melynek nyelve s ezzel együtt miveltsége is különböző, már az ókorban czélszerűtlennek bizonyult. Már ekkor tapasztalt tény volt: hogy külön nyelvvél és szokásokkal bíró nemzetek nem illenek egy ország keretébe.

Róma, midőn a félvilágot uralta, saját nyelvét tette uralkodóvá mindenütt; a latin nyelv és tudomány hódította meg az ismert világot, és a roppant birodalom, melynek határai három világrészt öleltek, nem állhatott volna fenn, ha ezt nem teszi.

Tehát az ókorban, de a népvándorlás és vallás viszonyai által ettől lényegesen eltérő középkorban is, két külön

fogalmat lehet megkülönböztetni, t. i. a nemzet és állam fogalmát. A nemzet oly népfaj volt: mely a vallást nem is említve, közös nyelv, irodalom és társadalmi szokások következtében egynek tartotta magát. Tehát a héber, görög és a többi. Állam pedig: bizonyos földrajzi határok között, egy fenhatóság alatt, saját alkotmány és törvényhozással bíró, s így fenállásának minden eszközeivel rendelkező intézmény. Ez a valódi és lényeges különbség, mely a nemzet és állam fogalma közt minden időben fenállott. Ez a megkülönböztetés fenáll ma is.

Hogy voltak világhódítók, mint Nagy Sándor, Julius Caesar, Soliman és később Napoleon, kik ezen fogalmat nem respectálva, az államokat és nemzeteket halomra döntve, azt egygyéolvasztani akarták — az a dolog lényegén mitsem változtat; mert ezek egyes epizódok voltak, s ezen intézményeket csak a kard és szuronyok hatalma tartotta fenn.

Később maga a vallás sem változtatott rajta semmit, és nem volt lényeges befolyással e két külön eszmére. A felekezetiesség csak annyiban gyakorolt erre befolyást, a mennyiben a nemzet fogalmának lényeges alkatrészét az egy vallás többé nem képezte. A többi kellék, a nyelv és irodalom azonban annyival inkább; úgy, hogy az újabb definitiók leginkább e körül forognak. — Voltak államok, s vannak jelenleg is, melyek közös vallással bírtak, viszont oly eset is van: hogy egy államban többféle vallás dívik.

A történelmi jog és fejlődés szempontjából tehát az állam, és nemzet szónak igen, de a nemzetiségnek nincs értelme. E szó, oly értelemben véve, ahogy mi vesszük, csakis újabb időben, és csakis minálunk képezi discussió tárgyát.

E szót »nemzetiség«, némelyek így definiálják: »nemzetiség alatt oly különálló népfajt értünk, mely különállásának tudatával bír, mely ezt érvényesíteni akarja, és rendelkezik az eszközökkel ennek megvalósítására.« Mások így: »nemzetiség oly külön nép az államban, mely saját nyelvvel és önálló irodalommal bír.« Vagy pedig: »nemzet az

államalkotó és mívelődési elem, minden, a mi azon belül van, csak nemzetiség.« — Még többet idézni feleslegesnek tartom. Az utóbbit — a mi nem definitio — mellőzve, térjünk az elsőre. Én azt hiszem, hogy a mely »különálló népfaj« már a különállás tudatával bir, és rendelkezve az eszközökkel, ezt érvényesíteni akarja is, — ez nem nemzetiség többé, ez már állam az államban; itt már oly külön önálló nemzeti élet nyilvánul, hogy csak az idő és alkalomtól függ az elszakadás, és a teljes önállás kivivása. — Engedelmet kérek abban is, hogy egy államot, melyben ily népfajok lennének, helyesen, az állam czéljai és fenállásának érdekében kormányozni nem lehetne. Itt már a felosztás csak idő kérdése volna.

A második azt mondja: nemzetiség az, mely saját külön nyelvel és önálló irodalommal bir. Valamennyi definitio között ez lenne az, mely a szó valódi értelmének leginkább megfelel. Azonban ez sem. Vegyük a példát, hogy néhány olasz vagy francia család, nem tudván megélni otthon, bejön, letelepedik nálunk Magyarországon, és külön községeket alkot, — a mi a népességi viszonyainkat tekintve, üdvös is volna; — ez a néhány község, tegyük fel, megtartja nyelvét, szokásait, saját külön olasz, francia irodalmát, egyszóval nem olvad be a nemzet testébe még századokon át sem. Nemzetiség lesz ez Magyarországon?

Vagy pedig a mult században a török bizonyos okból, öli és pusztítja a birodalmában levő szerbeket. Ezek, hogy éltöket megmentésék, engedelemmel letelepednek nálunk a Bánságban, és 50—60—100 községet alkotnak. Ezen 20—30 ezernyi bevándorló, kiket az állam-kegyelem- és nagylelkűségből fogadott be, külön nemzetiség lesze-e? Mindkét esetben határozott nemmel kell felelnünk. Végre: még régi királyaink az ország elpusztult vidékeire behoznak, és megtelepítenek néhány ezer szorgalmas, becsületes német embert, hogy a vidék lakatlan ne maradjon, és a földmívelés, ipar, bányászat nemi lendületet nyerjen. Lehet-e józanul fel-

tenni, hogy ezek nemzeti, vagy jobban mondva nemzeti-ségi jogokat követeljenek?

Feltéve, de meg nem engedve, a nemzetiségi jogokat, ahhoz hogy valamely külön nyelv, társadalom és irodalom-mal bíró népfaj az államban ilyeneket követeljen, és azt sikeresíteni képes legyen, két dolog okvetlen megkívántatik: Először: bizonyos szám és hatalom, hogy azt törvény, szerződés, vagy bármily eszközök által érvényesíthesse. Másodszor az akarat, mely szerint e külön jogokkal élni kíván. — Csak is ott lehet tehát nemzetiségről szó, hol e két tényező megvan.

A nemzetiséget tehát absolute definiálni nem lehet. Ez relativ fogalom, a mennyiben létezése, és jogainak tényleges megvalósíthatása, a viszonyok és körülményektől függ.

Akármely államot vegyük is, Francia-, Német-, Olasz-, Angol- vagy Spanyol-országot, egyet sem találunk, hol több nyelvű lakos ne lenne, de azért egy államban sincs nemzetiség, így tehát nincs nemzetiségi kérdés sem.

Ez csak nálunk van, Magyarországon.

De ebből látszik az is, hogy nálunk e kérdés sem természetesen fejlődött, de mesterséges eszközökkel hozatott létre, és tolatott előtérbe.

Miután e szerint a nemzetiség fogalma tökéletesen és helyesen meg nem határozható, nézetem szerint, Magyarországon nincs is tulajdonképen nemzetiségi kérdés. Épen azért, mert az államnak nem is áll érdekében, hogy legyen: nincs is szükség nemzetiségi törvényre.

Hogy ez nem valami üdvös, mutatja az: miszerint a mi németjeink és a hazafias érzelmű tótok nem is hivatkoznak a nemzetiségi törvényre; de igenis hivatkoznak a panszlávok és a német »Allgemeiner deutscher Schulverein« emberei; tehát azok, kiknek a magyar állam fenekestől való felforgatása érdekökben áll.

De lássuk magát a törvényt:

Az 1868. XLIV. Törvénycikk,

a nemzetiségi egyenjoguság tárgyában.

Általános hit Magyarországon, hogy nálunk hoznak ugyan törvényeket, de azok nem hajtathatnak végre. Ha komolyan és elfogulatlanul ítéljük meg a dolgot, azon meggyőződésre jutunk: hogy ha ez nem vonatkozhat is a régibb, mindenestre áll az újabb törvényekre nézve.

Értjük ez alatt a törvények és rendeletek azon óriási halmazát, melyek 1867-től hozattak.

A logika és józan emberi számítás szerint, ennek két oka van. Először: hogy ily roppant tömeget megérteni, de csak elolvasni is nehéz munka; erre idő kell. A sokat a gyomor sem képes megemészteni, áll ez a közéletre vonatkozólag is. Másodszor: ha nem állana is az, hogy a mi nagy férfaink nem szeretnek kicsinyes dologgal — a milyen a törvények végrehajtása is — bibelődni, s hogy e nézetben az alantas közegek is osztoznak, — az mindenestre tény: hogy a jelenleg fenálló közigazgatási szervezet mellett, az állam a legjobb akarat mellett sem képes a törvényeket a kívánt gyorsasággal és sikerrel végrehajtani.

Nagy állambölcsek által elfogadott igazság: hogy azon ország a legboldogabb, melynek legkevesebb positiv törvényre van szüksége. Ezen elv szerint, mi nagyon szerencsétlenek volnánk tehát az újabb időben. — Ha nem fogadjuk is el ezt valóban, annyi áll: hogy a hozott törvények ily roppant halmaza nem normális állapot kifolyása. Ily gyors és ugyszólván rohamos törvényalkotásnak megvannak rossz következményei.

Eltételezve ennek gyakorlati nehézségeitől és akadályaitól, már az sem szenved kétséget: hogy több törvényünk határozatlan és kétértelmű szövegű. Nem akarom itt az egyes törvényeket felemlíteni, a gyám- és gondnoksági, vagy a felekezetek egyenjoguságáról szóló, és más törvények hiányos voltáról értekezni, valamint az e miatt folyó, hosszadalmas, országszerte ismeretes és nagy port vert perek-

ről beszélni, — hanem az tény: hogy néhány törvényjavaslatot az ellenzéki lapok, mint nyelvtani kuriozumot, egész terjedelemben közöltek. Ilyen volt a többek közt, ha jól emlékszem, a fővárosi állami rendőrségről szóló javaslat.

Már abban engedelmet kérek, akár mi csináljuk azt a törvényt, akár mástól vesszük át, annak fogalmazása különös gondot igényel. Ez nem lehet pongyola vagy kétértelmű.

Ezt az állam, a törvényhozás tekintélye és méltósága megköveteli.

De térjünk a tárgyra.

Mivel Magyarorszáiban, miként fentebb láttuk, nézetem szerint, tulajdonkép »nemzetiségi kérdés« nincs, nemzetiségi törvényre szükség nem is volt. Ez nem áll sem az állam, sem a hazafias lakosság érdekében.

Igy tehát már maga a törvény címe hibás. Magyarország — Horvát-Tótországot és Erdélyt ide nem értve — nemzetiséget a múltban nem ismert. E tekintetben, az unió óta, kivételt csakis a szászok, és talán a románok képezhetnek, a mennyiben ebbeli jogaik a magyar törvényhozás által elismertettek, és jelenleg is épségben meghagyattak. A törvényt ha már elkerülhető nem volt, így lehetett volna címezni: »A Magyarorszáiban élő nyelvek használata- és jogairól.«

Áttérve magára a törvényre: az helyes és kétségbe nem vonható, általánosan elismert elveket foglal magában; van azonban több §-a, mely nemcsak az adott viszonyokkal és helyzettel meg nem egyeztethető, de betű szerint alkalmazva, az állam egységére kártékonyan hatna; sőt végre sem hajtható. Kezdjük a Bevezetésnél:

A Bevezetés második kikezdése azt mondja: »Mint-hogy továbbá ezen egyenjogúság egyedül az országban divatozó többféle nyelvek hivatalos használatára nézve és csak annyiban eshetik külön szabályok alá, a mennyiben ezt az ország egysége, a kormányzat és közigazgatás gyakorlati lehetősége s az igazság pontos kiszolgáltatása szükségessé teszik.« — Ez magyarul azt jelenti: hogy az »ország egysége«, a »kormányzat és a közigazgatás lehetősége« szük-

ségessé teszik a külön szabályokat. Az ország, a kormányzat egysége és lehetősége, épen az *egységes eljárást* teszi szükségessé, és nem a *külön szabályokat*, ezek csakis annyiban *engedhetők meg*, a mennyiben az egységet nem veszélyeztetik, tehát csak *megengedhetők*, de nem szükségesek. Ez pedig lényeges különbség. E pontban tehát az a hiba, hogy a megengedhető szó helyett szükségessé tettek oda.

Megengedem, hogy ez tévedés, vagy tollhibából származott. Én azonban az angollal azt tartom: hogy a törvénynek korrektnek és határozottnak kell lenni, és ahhoz semmi kételynek férni nem szabad. Széért legtöbb esetben a betűszerinti értelmet tartom helyesnek.

A 2. §. azt mondja: »A törvényhatóságok jegyzőkönyvei az állam hivatalos nyelvén vitetnek; de vitethetnek e mellett mindazon nyelven is, a melyet a törvényhatóságot képviselő testület, vagy bizottmány tagjainak legalább egyötöd része jegyzőkönyvi nyelvül óhajt.« E §. szerint tehát két vagy több nyelven is vitethető a jegyzőkönyv. Meggondolták ezt a törvényhozó urak, mit jelent ez? ezt in praxi alkalmazva, chaost teremtünk, a melylyel még lehetlenebbé teszszük a törvényhatóság intézményét. Ha már kedvezni akartunk valamely vidéken dívó nyelvnek, mondta volna ki a törvény, hogy: »A törvényhatóság tanácskozási valamint a jegyzőkönyvek vitelének nyelvét annak többsége határozza meg.« Ez legalább tiszta, világos és érthető lenne. Ámbár én ennek szükségét nálunk nem látom. Magyarországon nincs iskolázott ember, ki magyarul ne tudna; a ki pedig eme qualificatió mellett nem tud magyarul, az már — ne ringassuk magunkat illuziókban — e hon polgára nem akar lenni. A felvidék viszonyait ismerve, és tudva azt, hogy az intelligentia, az erkölcsi és anyagi túlsúly mennyire a magyar faj csaknem kizárólagos tulajdona, bátran ki lehetett volna mondani ugy is: »A törvényhatóság tanácskozási és jegyzőkönyvi nyelve a magyar.«

A 3. §. azt mondja: »Törvényhatósági gyűlésekben mindaz, a ki ott szólás jogával bir, akár magyarul szólhat,

akár saját anyanyelvén, ha az nem a magyar.« Tehát itt már csak anyanyelvről lévén szó, tekintet nélkül arra, hogy mi a törvényhatóság tanácskozási nyelve — beszélhet mindenki úgy, a hogy akar. Miután a törvény részletekbe nem bocsátkozik, s egyáltalán nem határozza meg, melyek ama nyelvek, az anyanyelv fogalmának ez esetben igen tág magyarázata van. Ez értelemben akár franciául, oroszul vagy épen cigányul is lehet a megyegyűlésen beszélni; mert lehetséges, hogy valaki ezen anyanyelv mellett is felvihette a bizottmányi tagságig és birhat szólásjoggal.

A 7. §. szerint: azon perekben, melyek ügyvéd közbejötté nélkül folynak, az *a)*, *b)*, *c)* és *d)* pontok szerint, négy eset lehetséges. Tehát a fél mindenik esetben más nyelvet használhat. Nem akarok eme pontok bírálataba bocsátkozni, de azt bátran állithatom, hogy minden jó törvény főelve az egyszerűség. Hogy ebből mennyi zavar támadhat, magától érthető.

A 8. §. azt mondja: hogy ha a perlekedő felek a nyelv tekintetében megegyezésre nem jutnának, a bíró a tárgyalási jegyzőkönyvet a törvényhatóság jegyzőkönyvi nyelvének bármelyikén vezetheti. Tehát itt egészen a bíró önkényétől függ, mert 2—3 nyelv közül szabadon választhat.

A 9. §. szerint: azon polgári és bűnvádi perekben, melyek ügyvéd közbejöttével folynak, az eddigi gyakorlat fentartadó. A törvény épen azért hozatott, hogy az eddigi gyakorlatot és visszaéléseket szüntesse be, és ujat, tehát jobbat alkosson, különben kár volt a törvényt meghozni.

Erre azon megjegyzésem is van, hogy ha már a törvény megkivánja a bírótól, hogy azon polgároknak kedvéért, kik a hivatalos nyelvet nem birják, akár polgári, akár bűnvádi perben a bírói cselekményeket, kihallgatást, szemlét, tanuvallatást az illetők anyanyelvén eszközölje, — oly pereknél, melyek ügyvéd közbejöttével folynak, viszont megkövetelheti: hogy mind a tárgyalási, mind a jegyzőkönyv és az ítélethozás nyelve kizárólag a magyar legyen.

Ki a magyar államtól nyert ügyvédi oklevelet, tudnia

kell magyarul, a ki nem tud, nem érdemli meg, hogy ügyvéd legyen e haza határain belül. Épen az ország egysége, a kormányzat és igazságszolgáltatás lehetősége szükségessé teszik azt is: hogy az államkormány által kinevezett minden hivatal nyelve egyedül a magyar legyen. Nehány fanatikus ember kedvéért e fontos elvet feláldozni nem lehet, nem szabad.

A 17. §. azt mondja: »Köteles ez (a miniszter) az állami tanintézetekben a lehetőségig gondoskodni arról, hogy a hon bármely nemzetiségű, nagyobb tömegekben élő polgárai, az általok lakott vidék közelében anyanyelvükön képezhessék magokat, egészen addig, hol a magasabb akadémiai képzés kezdődik.«

E §-nak más értelme nincs, mint az: hogy az állam köteles vagy a fenálló intézetekben a »nagyobb tömegben együtt élők« kedvéért 2—3 nyelven taníttatni, vagy pedig: a tótok részére külön középiskolákat (gymnasium) állíttatni.

Az első kivihetetlen, mert egy intézetben a tárgyakat két vagy több nyelven előadni, tanítani nem lehet; ebből oly chaos támadna, hogy bátran be lehetne csukni az iskolát. Hogy az állam maga 4—5 nyelvet miveljen iskoláiban, ez lehetetlen. De maga a szó »nagyobb tömegben« relativ fogalom; mert nagyobb tömeg lehet egy millió ember, de lehet 10—15 község is az, s így ezek is követelhetnék az illir- vagy bolgárnyelv tanítását.

Ez ama §., melyre a panszlávok és a németországi »Schulverein« emberei oly nagy hanggal hivatkozni szoktak. Miután a mi németjeink nem hivatkoznak rá, hagyjuk a híres heidelbergi prof. Heinze Rudolf urat, és az »Aufrufot« nyugodni, — és foglalkozzunk a tárggyal, a felállítandó tót-gymnasiumokkal:

Hogy a felvidéken maga az állam állítson fel a tótok számára külön gymnasiumokat, miként azt bizonyos emberek követelik — erre nézve legyen szabad a mások és a saját magam nézetét a következőkben elmondani: Grünwald Béla ur szerint: »A tót gymnasiumok története bizonyítja, hogy

egy tót gymnasium lehetetlen, s ezt azért szükséges különösen hangsúlyozni, mert a közoktatási miniszteriumban komolyan gondoltak egy tót gymnasium felállítására.« Ha valaki, ő ismerte ezek szellemi életét, és midőn így nyilatkozik, alapos okai lehetnek reá.

Két dolog, először az: hogy a kormány a tótgymnasiumokat bezáratni volt kénytelen, továbbá az: hogy annyi tót könyvet »hazaellenes iránya« miatt ki kellett tiltani az iskolából — kétségtelen bizonyosága annak, hogy a panszláv szellem mennyire elharapódzott a tótnak nevezett irodalmi termékekben. A cseh nemzeti párt által terjesztett iskolai könyvek pedig kitiltva lévén, orosz vagy panszláv gymnasium igenis lehetséges, de tótgymnasium nem.

A fent idézett könyv azt mondja: »tót irodalom teljességgel nincs,« továbbá Mudrony Mihály ur is azt állítja: hogy a tót egyháznak nincs egyetlen imakönyve sem, mely más, mint csehnyelven írva volna, vagy hogy a cseh és tót irodalom majdnem ugyanazonos s hogy a tótok a cseh könyveket használják. Lehet, hogy tévedek, de egész életemet a felvidéken töltve, ismerem sok és különféle nyelven beszélő, és minden osztályu tót lakosát az országnak, de azt magam is határozottan állithatom: hogy tót gymnasium a szó szorosabb értelmében véve, a lehetetlenségek közé tartozik. Azt legalább a jelenre nézve magok a tótok »vezárférfiaik« is elismerik.

De az nem is szükséges. Nem szólva a »deutscher Schulverein« embereiről, kívánnak-e a magyarországi németek külön gymnasiumot vagy irodalmi tanszéket? Én úgy tudom, hogy nem; mert nem látják annak szükségét. Pedig egy német gymnasium igen is lehetséges volna. A németek számát, a nép miveltségi fokát és intelligenciáját tekintve, ezt oly joggal mindenesetre követelhetnék, mint a tótok, és mégsem teszik. Mert úgy tudják, hogy nem a nyelv a fő, de első és fő mindenekelőtt a haza; azért a magyar iskolát látogatják, és megtanulják az állam nyelvét; miként azt az ifjabb nemzedéknél oly nagy mértékben, és

oly rohamosan tapasztaljuk, hogy örömmel telik el a hazafi keble.

A panszlávok által sürgetett tót gymnasiumot maga a tót nép nem akarja, de nem is akarhatja, mert annyi józan esze van, hogy azt belássa, miszerint ha már »iskolázott« embert akar fiából nevelni, ki itt akar élni, hivataloskodni, vagy bármi egyebet tenni, — első sorban, és mindenekelőtt a magyar nyelvre van szüksége. Tudjuk, hogy annak idejében, Túrócmezgye kivételével, az összes megyék, a felvidék egész hazafias értelmisége, ellene nyilatkozott az említett gymnasiumoknak.

A tót gymnasiumot végzett egyén nem találván e hazában tót irodalmat, kénytelen a cseh vagy oroszhoz fordulni, és szellemi táplálékát Oroszország vagy éppen Moszkvából, a szlávirodalom gyupontjából meríteni, mivel azt másutt nem teheti, s így akarata ellenére panszlávvá lesz. Már hogy a magyar állam azért állítson fel a 17. §. szerint a tótok részére iskolát, hogy abban a panszlavizmusnak apostolokat s így magának ellenségeket neveljen — ezt kivánni nem lehet. Magyarország és a panszlavizmus együtt meg nem fér.

A 18. §. végre azt mondja: »Azon területeken létező, vagy felállítandó állami közép- és felső-tanodákban, a melyeken egynél több nyelv divatozik, azon nyelvek mindenkének részére nyelv- s irodalmi tanszékek állítandók.« — Hogy e §. szerint felállítandó szláv nyelv- és irodalmi tanszék mennyire felel meg az állam érdekének, a n.-rőczei, turóc-sz.-mártoni gymnasiumok, valamint a Matica története és működése bizonyítják.

Mudron Mihály ur a nyelvi vagy nemzetiségi, és a politikai, ugynevezett »nemzeti különállást« igen szépen definiálja. Kétséggkívül ez így jól hangzanék, de a tények, a Matica és az önök lapjai legalább ezt nem igazolják.

Ki határozza meg szabatosan a faji és állami különállás fogalmát? Hol itt a határ?

Mudron Mihály ur maga azt mondja: »A fajegység és politikai egység érzete nyilván annyira esik egymástól, mint az ég a földtől, s azok azonositása a legnagyobb absurdum.« A panszlavizmus felforgató és államellenes tana egész Európában ismeretes; ily mozgalmat az irodalmi köpenye alatt megindítani könnyű, de jót állhat-e valaki, hogy hol fog ez megállani?

De midőn ezen urak a haza és magyar nemzet fogalmát külön akarják választani, tévednek. A történelem, a nemzeti hagyományok és hősök, a vagyon és értelmiség, a hazaszeretet, a mult és jelen, mind annyira össze van forrva a magyar nemzet, vagy ha úgy tetszik, a magyar faj fogalmával, hogy azt egymástól elválasztani lehetetlen. A mesterséges különállást csak azok hirdetik, kiknek az bizonyos célok elérésére érdekekben áll.

Ez utolsó 2. §. tehát a magyar állameszme, annak egységével egyenes ellentétben áll; de miként fentebb láttuk, végre sem hajtható. Mintha csak azért figurálna ott, hogy a haza ellenségei folyton hivatkozzanak reá.

Ennyit az 1868. ugynevezett nemzetiségi törvényről.

Hiányait láttuk. Hogy ez az ország- és magyarságra üdvös nem lehet, s hogy a panszlávok malmára hajtja a vizet, mutatja a következő. De a kitűzött célnak más tekintetben sem felel meg, mert oly törvény, mely az állam ellenségeinek csak fegyvert ad kezébe, s a mely annak egységét veszélyezteti — fel nem tartható. Ez állapot a nemzet legfontosabb érdekeivel és méltóságával meg nem fér.

De nemcsak a jelenben, de a jövőre nézve is veszedelmet rejt magában, mert egyenesen utját állja a magyarosodásnak, és következetesen alkalmazva, utoljára is az ország feldarabolására vezetne.

IX.

Hogy a tótok és a panszlavizmusról s ennek az állami-hozói viszonyáról alapos ítéletet mondhassunk, mindenekelőtt a történelmi fejlődést, s a való helyzetet kell figyelembe venni. A népek, nemzetek, már az ókorban közös érdekből tömörültek államokká; az ujkori haladással nőttek az érdekek is. Ma tehát a világ az egyesülés eszméjének szükségét még jobban érzi, mint a múltban.

Az emberiség közös célja, hogy a békét és nyugalmat, a köz- és egyéni szabadságot, egyszóval a jólétet és haladást biztosítsa.

Ezen előzmények mellett azt látjuk, hogy az állam nemcsak alakulását, de fenállását is, a földrajzi viszonyok tekintetbe vétele mellett, két fontos tényezőnek: a történelmi múlt, s különösen újabb időben, az ugynevezett nemzetiségi eszmének köszönheti. E két tényező ama kapocs, mely a népeket egy keretben összetartani képes. Hol ezek egyike sincs meg, ott tartós alapon nyugvó állam alig képzelhető.

Látjuk azt is, hogy valamint ezredéves jogért, az ősi alkotmány, sőt a dynastiáért is, egyszóval a történelmi múlt érdekében, a népek háborút viseltek, úgy azt teszik ma a nemzeti, faji egység, vagy legalább rokonság érdekében. Ily állam nemzeti jellege és alkotó eleme kérdés alá nem jöhet.

Első esetben az állam alkotó eleme azon nemzet vagy faj, mely az államhatalmat tényleg gyakorolja, és a közjogi fogalmak szerint, azt névleg is képviseli.

Ha e kétségtelenül helyes okoskodást hazánk viszonyaira alkalmazzuk, világos, hogy, a történelmi múltat véve

alapul, az állam alkotó eleme minden kétségen kívül a magyar faj. Bármint magyarázzák is némelyek e szót: »ungar« vagy »Hungaria«, az ország nevét, intézményeit, ezredéves történetét, alkotmányát és mindenét a magyar névnek köszönheti. Annyira, hogy a történeti emlékek és hagyományok más népfajt alig ismernek, a bevándorlottakat ennek nem tekintvén. Ezt tehát bővebben indokolni felesleges.

Ha pedig alapul a jelenleg divó, ugynevezett »nemzetiség« szerinti államalakulást vesszük, ez esetben is, miután valamennyi nyelv közt túlnyomó a magyar és abszolút többségben van; továbbá, mivel az összes értelmiséget és vagyont csaknem egyedül képviseli, — világos, hogy más elem számba nem jöhet és lehetetlen. Kelety a magyarok főösszegét 7.342,800 lélekre számítja és azt mondja: »A kik a magyar nyelvet vallották anyanyelvüknek, az ország összes lakosainak 53 százalékát teszik.« A számok tehát világosan beszélnek. Megjegyezvén egyuttal azt, hogy a német — kivéve talán az erdélyi, mindössze 120,000 lelket tevő szászzt — nemcsak tökéletes hazafinak, de magyarnak tartja magát.

Hogy a többi elemek mennyire képviselik az országot, s abban mily elenyészőleg csekély súlyjal bírnak, fényesen igazolja ama körülmény, hogy a törvényhozás a törvényhatóságok és a városok tanácsstermeiben — a mely helyek pedig választás utján a legtágabb alapokon töltenek be, — mily nevetségig csekély a nemmagyarok száma.

Miután, a mai kor alkotmányos fogalmai szerint, egyes fajokat, néptörzseket, vagy azok összegét is — ha azok kisebbségben vannak, — a törvényalkotás joga meg nem illeti, — világos: hogy az államjog és a parlamentarizmus elvei szerint ezen országban uralkodó elem a magyar. Midőn tehát az állam, a törvényhozás a magyar faj érdekében tesz valamit, azt egyuttal az ország és annak fenállása érdekében teszi. Nemcsak a törvény és fenálló gyakorlat, de a józan észszel is ellentétben áll a panszlávok által hirdetett amaz elv, hogy egy államban a kisebbség a maga száj ize szerint alkosson törvényeket.

Ha végigtekintünk Európa államainak során, azt találjuk, hogy e két tényező: a történeti mult és nemzet fogalma, a legtöbb államban egészen összeesik. És ezek szerencsés államok. Ilyen a régiek közt Porosz-, Francia-, Spanyol-, az újabbak közt Olasz-, Németország, Románia stb. — Vannak államok, hol ez nem áll, ilyen a többi közt Oroszország, hol a 40 millió nagy orosz-szal 50 millió, részint szláv, részint egyéb nemzet áll szemben. És hogy mennyire tiszteli e hatalom az idegen fajokat és mily nemzeti és vallásszabadságot enged nekik, a legújabb idő szomorú és felháborító esetei bizonyítják.

A fentebbiekből indulva ki, nálunk sem vág egybe egészen e két fogalom.

Ha Magyarország földrajzi fekvése olyan lenne, mint Anglia, a pirénei félsziget, vagy Olaszországgé, ez esetben talán nem mondanám, de a jelen helyzetben azt nagy szerencsétlenségnek tartom. Ez mind a bel-, mind a külpolitikára zsidbasztólag hat, és Magyarország megerősödésének, s jövő nagyságának útjában áll.

Ez akadály azonban nem legyőzhetetlen, de, nézetem szerint, a magyar faj életképességének criteriuma.

A legújabb statisztikai kimutatások azt mutatják ugyan, hogy a magyar nyelv, ha nem sokat is, de terjedt; áll ez Magyarország minden nyelvet beszélő lakosaival, de nem a tóttal szemben. Már ezt határozottan merem állítani. Hivatkozva az előbb mondottakra, továbbá a Grünwald Béla ur könyvére, és ismerve a felvidék viszonyait, — tiszta lelkiismerettel mondhatom, hogy a magyar ott, hol a tóttal érintkezik, nem hódított, de fogyott. Ezt 5—6 különböző helyén az országnak, de mindenütt tapasztaltam. Több adatot felsorolni feleslegesnek tartanám. Eljelenleg okát is adtam; kimutattam azt is, hogy a tótság, saját közönyünk és mulasztásaink miatti terjedésének arányait, a százados tapasztalatok után, matematikailag ki lehet számítani.

Tekintettel e kétségbevonhatlan körülményre, és félre-

ismerve vagy legalább nagyító alakban látva, az utolsó időkben Európa-szerte megindult panszláv mozgalmakat, sokaktól halljuk azon állítást: hogy elveszünk a szlávtság tengerében.

Még ha valóban úgy lenne is, — a mi azonban nem áll — ez állítást valóban elfogadni nem szabad. Ez a gyávaság, a kétségbeesés politikája lenne; ez annyi volna, mint lemondani a küzdelemről, a jövőről. Önérzetes nemzetnek ezt tenni nem lehet, nem szabad.

Mindenütt és minden időben vannak kishitűek, kik, félve a küzdelemtől, a kétségbeesés és meghunyászkodás politikáját követik; de a magyar nemzet többsége nem úgy érez. Eltekintve ettől, a mennyiben ez állítás a valóságnak és az európai tényleges helyzetnek meg nem felel, — legyen szabad ehhez tüzetesebben hozzászólni:

Hogy valamely nemzet vagy »nemzetiség« egységes államot alkothasson, ahhoz a nyelv, tehát irodalmi egységen felül — egyéb akadályokat tekintetbe nem véve — bizonyos földrajzi viszonyok, és politikai egység kívántatnak. Még akkor is utjában állhat a nemzetközi jog, és a tényleges állapot.

Midőn tehát Mudron Mihály ur 80 millió ethnografiai értelemben vett nemzetről beszél, ezzel nem valami nagyot mond. E szó szépen hangzik ugyan, de csak tudományos fogalom. Már volt alkalmunk fejtegetni és megmagyarázni, mi volt az ókorban egy nemzet, és mi ma. Csupán azt akarjuk e helyt megjegyezni: hogy a ki ez értelemben a 80 millió szlávot egy nemzetnek tartaná, az nagyon téved és légvárákat épít.

Európában, a nyelv tekintetében, három faj különböztethető meg: délen és nyugaton a latin vagy román, középen a germán vagy német, északon és keleten a szláv. A magyart, a törököt és görögöt ide nem számítva, más faj nem létezik; de ha van is, ezeknek vegyületéből áll, vagy elágazását alkotja. A latin fajhoz tartoznak: a francia, olasz, spanyol és portugál; a némethez: a mai nagy Németország,

Holland, Dánia, Svédország és Norvégia, Ausztria egy része stb., a szlávhoz végre: az orosz, lengyel, továbbá a délszlávok, a szerbek, bolgárok, montenegróiak stb. A még ezen felül levő néhány állam lakossága e fajok keverékéből áll.

Igy tehát Európában csak három fő nemzet léteznék. Látjuk azonban, hogy ez nem úgy van, mert bár a francia rokon a portugál vagy olaszszal, azért soha egységes államot, sőt még nemzetet sem képeztek, valamint a dán, a svéd és norvég a némettel, s ez ismét a svajcival nem.

E bár rokon-fajok tehát politikailag egységes nemzetet nem alkotnak.

Ha ez nem lehetséges a művelt nyugat népei közt, a kik társadalmilag egy színvonalon állnak, hogy képzelik azt szláv testvéreink, miszerint ez nálok kivihető legyen. Eltekintve a szláv nyelvek óriási eltéréseitől, oly roppant területen szétszórt népet, már tisztán földrajzi okoknál fogva, egy nemzetté vagy épen állanná forrasztani nem lehet. Aztán nagy része nem is akar egygyé lenni; nemcsak magok az északi szlávok nem akarják ezt, de a déliek sem. A lengyel nem akar oroszszá lenni, a bolgár szerbbé stb. Az pedig, hogy az északi és déli olvadjon össze, területi és más okoknál fogva lehetetlen. Ezen egyesülésnek még ama »csekély« akadály áll útjában, hogy közte van Magyarország, Románia és vagy 10 millió német. Engedjék meg panszláv uraimék, de midőn önök az egyetemes nagy szlávviáról beszélnek, ez, legalább a jelenben, neveléséges dolog.

Elttekintve Oroszországtól, a mely egyedül számbavehető hatalom, a többi még csak az »ország« fogalmának is alig felelhet meg. Montenegro, Szerbia, Bulgáriának multját és jelenét tekintve, csak az a csodálatos, hogy Európa — melynek annyi bajt okoznak — számba veszi őket, de még diplomatikai összeköttetésben is áll velök. Az ugynevezett nagyhatalmak- és az uralkodóknak ez nem nagy dicséretére válik. Ezekkel egy rangban lenni nem valami ékes és lélekemelő dolog.

De ez nem is volna így, ha az orosz és egy más, még ennél is nagyobb hatalom, az érdek, úgy nem hozná magával. Jegyezzék azonban jól meg magoknak a délszláv urak, hogy ez az érdek, a mely túri most a barbarizmust, és minden emberi jogot és törvényt lábbal taposó rakoncátlankodásaikat — könnyen ellenök fordulhat; és Európa egyszer meg is unhatja azt a csunya komédiát, mit ők a szabadság ürügye alatt folyton színre hoznak, — és akkor vége a szép napoknak.

Azt mondják: »Elmerülünk a tengerben.« Arra feleljünk tehát először, hol az a tenger?

Hogy ezt tehessek, egy tekintetet kell vetni a térképre. Oly világraszóló eszmének, a milyen t. i. a nagy egyetemes szlavia, még ha in theoria megállna is, kivitelénél és megvalósításánál legyőzhetlen akadályok állnának utjában. Ha az oroszok, az északi és délszlávok között egy üres tér lenne és abszolút semmi akadály nem léteznék, és azt valamennyi szláv faj komolyan akarná is, — ez esetben talán lehetséges lenne a szláv egység. Így azonban, a mint a dolgok jelenleg állnak, és fenn fognak állani a jövőben is, az egyesülés végbe nem mehet. Eltekintve az oroszától, a melynek elég a baja, s a melyről alább bővebben fogunk megemlékezni. — beszéljünk az északi szlávokról, kik hozánk legközelebb fekszenek.

Ezek a lengyelek, csehek és morvák. A mi a lengyelt illeti, ez nemcsak hogy nem rokonszenvez a többi szlávokkal, különösen az oroszszal, de — s az a történetek után nem is lehet másként — azt teljes szívéből gyűlöli, és halálos ellensége. Miután mind a nyelv, mind vallás tekintetében attól különbözik, oroszszá lenni nem tud és nem akar. Hozzájárul ama körülmény, hogy mint minden szabadságszerető nép, úgy a lengyel is, nemcsak a multban volt barátja a magyarnak, de ma is az, ezt minden lehető alkalommal igazolja, s a mellett lelkesen tüntet.

Ezek mind lényeges akadályai az egyesülésnek, mit azonban a szlávok, úgy látszik, tekintetbe venni nem akarnak.

De térjünk a csehek és morvákra. E helyt volt hajdan vagy legalább közel ahhoz Szvatopluk birodalma. Ez országnak szerencsés helyzete lehetett egykor, ma azonban nem az. A ki egy pillantást vet a térképre, azonnal átlátja, hogy e két nép, különösen a cseh, — mely legalább a monarchiában, a politika és irodalom terén a szlávtság zászlóhordozója akar lenni, — annyira be van ékelve egyrészt Bajor- és Szászország, másrészt Szilézia és Ausztria közé, tehát Nagy-Németország és az osztrák birodalomba, hogy ha Magyarországot tekintetbe nem vesszük is, — helyzete a legkedvezőtlenebbnek mondható. És valamint befolyását, sőt önállását is a multban fentartani nem tudta, és már a legrégebb időben, Ottokár legyőzésével, de a fehérhegyi csata után tényleg még inkább beolvadt a Habsburg, illetőleg az akkori német birodalomba, — vigyázzon erre még inkább a jövőben; valamint arra is, hogy jelen közjogi állását, mely számára a lehető legtöbb előnyt nyújtja, hiu ábrándokért és valósíthatlan eszmékért fel ne áldozza, és ne bizza el magát azért, mert bizonyos oldalról dédelgetik a cseh érdekeket.

A szlávtság legnyugatibb határát, Stiria, Karinthia, Krajna, Isztria, Trieszt és Dalmátia képezik. Ez országokban azonban a szláv elem keverve van, északon a némettel délen az olaszszal, s így számánál, fekvésénél, valamint csekély jelentőségénél fogva, politikai szerepet soha nem játszott, és játszani nem is fog.

Jerünk át most a Balkán-félszigetre, és beszéljünk a szlávok világrajomra vágyó és legtúlzóbb, legrakoncátlanobb fajáról, a különben kicsiny és csak vágyaik és brutalitásuk nagysága által kitünő, ugynevezett »délszlávokról«. Ezek Európa elkényeztetett gyermekei, de a leghálátlanabbak is; mert a keleti kérdés folytonos felélesztésével, annak békéjét, nyugalmat folyton háborgatva, valódi nyügeivé lettek. Ezek Szerbia, Bulgária és a híres Montenegro, s még egy-néhány nem is önálló népség, mint a bosnyák, horvát és hercegovc. Albánia lakosai már nem szlávok, valamint

Rumélia sem mondható egészben annak. Ezek tehát összesen tesznek egynéhány, legfeljebb 4—5 milliót, mert ezen embereknek nem számuk, csak merészségük nagy.

Hogy a délszlávok, Törökország leveretése alkalmából, vérszemet kaptak, az bizonyos. Azonban mint mindennek a világon, ugy ennek is van határa. Hogy ezt eddig büntetlenül teheték, oka az volt, mert a török már nem bírt velök, s a rövidlátó európai diplomacia, — melynek békéjét örökösen zavarták — a török ellenében pártolta őket. Az Osztrák-Magyar monarchiával szemben azonban más a helyzet, és ezt, ugy hiszem, mihamarább tapasztalni is fogják a jó urak. Itt Európának sem lesz oka, de változván a viszonyok, módja sem, bizgatni és támogatni őket, miként azt a mohamedanizmus ellenében elég meggondolatlanul tette.

Tehát az összes, a monarchiában és a Balkán-félszigeten élő szlávok tesznek legfeljebb 15—20 milliót, a mely azonban, ha egy faj volna is, nem egy nyelvet beszél, sőt a legtöbb nem is érti egymást. De ha egy nép volna is, és olyan, a mely egyesülni akar, és ennek minden atribute-mával birna, még akkor is ennek útjában állnak: a Balkán félszigeten a törökök, albánok és görögök, az északi és délszlávok között pedig Magyarország, Románia és az osztrák birodalom.

Azt hiszem tehát, hogy ez — legalább a mennyire az emberi számítás terjed — a világ mai helyzetét tekintve, egyelőre a lehetetlenségek honába tartozik, mert emez országok, legalább ma, meglehetősen lábon állanak, és fogják tudni védeni magokat a szláv hősök ellenében. De ha erre képesek nem volnának is, azt hiszem, a népvándorlás és Dzsingiszkhán nemzeteket megsemmisítő theoriája — hála istennek — megszűnt.

Ezen fentemlített szláv népek szerepet alig játszottak a történelemben; hogy most akarnak, azt látjuk, de ezt nem saját erejükből és önszántukból, sőt nem is a maguk szakálára teszik, hanem azért, mert hátok mögött ott van az orosz.

Beszéljünk tehát erről.

Az oroszról már régen azt tartotta, és jelenleg is azt tartja a világ, hogy hatalmas otthon, de gyenge Európában. Ezt fényesen igazolja a történelem. Otthon az igaz, Napoleont is megverte . . . nem a hadsereg, de a hideg; az európai harctéren azonban nem aratott babérokat az orosz hadsereg. Itt csakis mint más hatalom függeléke szerepelt, és csaknem mindig vereséget szenvedett. Ezt a francia republika és a napoleoni hadjáratokban láttuk; úgy hogy némi sikert csak a szerencsétlen lengyelek és elhagyott, gyámoltalan törökök ellen tudott elérni; még itt is, mint legujabban Plevna mellett láttuk, csak a románok segítségével, a kiktől aztán hála fejében elvették Besarábiát.

Hogy Oroszország a civilizált világban, sem a multban nem játszott területe nagyságához mért szerepet, és nézetem szerint a jövőben sem fog, annak oka következő:

Hogy valamely állam fenállhasson és magasabb céljait valósíthassa, bizonyos szélességi fok alatti, tehát ha nem is kedvező, de legalább tűrhető földrajzi határok közötti fekvésre okvetetlen szüksége van: miután az ember, s így az állam céljai általában az, amit civilizációnak nevezünk, csak bizonyos éghajlati viszonyok közt valósíthatók. Így például a rideg északon, Grönland, Kamtsatkában, a Spiczbergákon, vagy a tropikus égöv alatt, Afrika belsejében a Sahara sivatag és Arabia homokpusztáin, hol a vízhiány és forró napsugár minden növényéletet elöl, továbbá Braziliában az Amazon körül, vagy Borneo, Szumátra s egyáltalán az indiai szigettenger vidékein, melynek levegője európai embernek végzetes és halálhozó, európai értelemben vett államélet nem létesíthető. Sem a föld, sem a klíma nem alkalmas erre. Valamint az egyéni, úgy az állami életben tehát, oly egészséges physikai és erkölcsi organismus, mint Francia-, Angol-, Olasz- és Magyarországbán, nem képzelhető.

Oly magas északon mint Oroszország nagyrésze fekszik, nemcsak a physikai lét, de maga a civilizált állapot és

haladás nagyon problematikus. Oroszországnak két nagy ellensége van: a klíma és terület; és ez oly baj, a mi legyőzhetetlen; ez utját állja minden egészséges működésnek. Ezt be tudnám bizonyítani; ami azonban ezen értekezés keretébe nem tartozván — egyszerűen térjünk a dologra, és foglalkozzunk azzal, ami e tényleges állapotnak szükséges kifolyása és eredménye.

Enek tulajdonítható az: hogy Oroszország alkotmánya és társadalmi viszonyai, minden más európai államétól lényegesen elütnek; azzal együtt párhuzamban nem haladhat, és intézményeivel oly lassan kullog az idő kereke után, hogy inkább ázsiai hatalomnak nevezhető. Magát a honvédelmi rendszert és katonai intézményét úgy ki nem fejtheti, mint más államok. Erőssé, azaz: nehezen hozzáférhetővé teszi ugyan otthon a hideg és a sivatag, de annál gyengébb távol az idegen földön.

Oroszország magát a hadsereg állítását, fentartását esetleges mozgósítását és élelmezését illetőleg, oly nehézségekkel és csaknem legyőzhetetlen akadályokkal találkozik, hogy nála egy valódi európai értelemben vett hadviselés, mint például a francia vagy a németnél, nem is képzelhető. Eltekintve ettől, a szomszéd népekkel különösen Ázsiában folyton hadat viselni, de saját területén is a nagyrészt elégedetlen népek fékezésére állandó katonaságot tartani kénytelen.

Csakis innét magyarázható meg ama jelenség: hogy e roppant birodalom az európai harctéren oly aránytalanul csekély, és rosszul felkészült hadsereget képes kiállítani.

Különben Oroszországnak, politikai tekintetben is, megvannak gyenge oldalai, ilyenek: a német tartományok, továbbá Lengyelország és a Kaukázus, nem is említve ázsiai bajait és szakadatlan háboruit.

Ez tehát a nagyhatalmi állás és támadó politikára lényeges befolyást gyakorol. Hozzájárul továbbá a nihilizmus és a forradalom réme, a mely ugyszólván tehetetlenné

teszi a kormányt, az uralkodást, de sőt magát a cárt is. Aki csak kevésbé ismeri eme viszonyokat, belátja, hogy itt egy roppant betegség emészti nemcsak az államot, de a társadalmi létet is.

Igy állván a dolog, meggyőződésem az: hogy Oroszország a jelen században nem oly veszedelmes, mint azt sokan gondolják; sőt a jelekből következtetve, a felbomlás lehetőségét tünteti fel, vagy legalább oly katasztrófának néz elébe, mely nagy megrázkódtatást, és egyes részeinek elszakadását vonhatja maga után.

Tehát közvetlen nem Oroszország, de a panszlavizmus veszélyes, annyiban, amennyiben fenyegeti Európa békéjét és szövöi alattomos hálóját a fenálló intézmények és rend ellen, mindaddig, míg az eszme vagy kivihetetlennek bizonyulván, magától enyészik el, vagy végre az európai hatalmak megunván a szakadatlan bajlódást, — egyszer-mindekkorra tehetetlenné nem teszik ezen ijesztgető mumust. Adja isten, hogy ez idő ne soká várásson magára.

Az, hogy a muszkaság ősi fészkeben: Moszkvában a panszláv komité gyűjtéseket rendez, és pénzt küld a szláv testvérek részére, és titokban izgat Törökország és Ausztria-Magyarország népei közt, az elismert szomorú tény; de még nem oly tenger, a mely elnyeléssel fenyegetne, mert ahhoz, hogy ez bekövetkezzék, tényleges hatalom, imposans hadsereg, és végre győzelem kívántatik, a melytől jelenleg hála az égnek, még igen messze vannak a nagy szlavia emberei.

Tagadhatatlan, hogy a szláv apostolok, egész keleten, hirdetik a panszlávizmust, és sikerült is annak propagandát csinálni, de valamely eszme létezése és tényleges megvalósítása közt nagy különbség van.

A szlávság és a panszlávizmus tehát, mint minden ellenség, veszélyes lehet, de nem . . . tenger.

És mi nem fogunk elmerülni!

X.

Foglalkoztunk a szlávssággal általános európai szempontból, most miután e könyv célja is az, s minket közelebbről érdekel, tegyük azt a monarchia, s különösen Magyarország szempontjából.

Itt először is az a fontos kérdés merül fel, hogy ez állapot veszedelmes-e reánk nézve? Hogy erre határozott feleletet adhassunk, mindenekelőtt külön kell választanunk a panszlávizmust és magát a tótságot.

Beszéljünk a panszlávizmusról. Hogy ez mily veszélyessé válhat a jövőben Magyarország, a monarchia, s így egész Európára nézve, azt hiszem, e helyen bizonyítani nem szükséges; elég legyen annyi: hogy az állami rendet fenekestől felforgatni igyekszik, nem tisztel multat, jelent és jövőt, karöltve jár az orosz hódítási vágy, és barbarizmussal. Már I. Napoleon féltette ettől a világot; veszélyes volt a multban, de ha tétlenül nézzük, még veszélyesebb lehet a jövőben. A Kelet nyugalmanak felháborítója egyedül a panszláv eszme, mely csak néhány év előtt is lángaborította Európát.

De veszedelmes ez különösen Ausztria-Magyarországra nézve, annyiban, a mennyiben a roppant hadsereget, az iszonyu pénzáldozatot, e miatt kell viselnünk. A lázadások és felkeléseket a panszlávizmus és Oroszország által felbujtogatott szlávok okozzák, miként ezt a mai dalmát és hercegovinai délszláv forrongás mutatja. Ez ott van mindenütt, nemcsak a délen, de miként a legujabb események mutatják Galiciában, Bukovinában és a birodalom más részeiben is.

Ezen emberek ellenségei Magyarországnak, a dynastiának és az egész művelt világnak. Valódi fekélyek az állam testén, melyekkel kibékülni nem lehet.

Belátja ezt már Európa is; a többi közt Németország, a mely hogy mily kevésbé rokonszenvez a panszláv eszmékkel, erre nézve igen jellemző legújabbán a Szkobelev toasztjára, és a titkos orosz izgatásokra vonatkozó, valamennyi magyar lap által közölt és hivatalosan is megerősített — ama diplomatikus jegyzék, mely annak idejében és méltán, oly nagy hatást keltett az illető körökben, sőt az összes közvélemény előtt. Erről egy elsőrendű lapban ez áll: »Midőn azonban több panszláv irányu lap folyvást osztrák-magyar ellenes czikkeket közölt, Schweinitz újabb sürgönyt kapott Bismarcktól, melynek következtében kijelentette Giersnek, hogy az esetre, ha kitünnék, hogy ő az orosz sajtót támogatja, vagy azzal szemben túlságos elnézést tanusít, ő (Schweinitz) valószínűleg abba a helyzetbe fog jutni, hogy bejelentse az orosz császárnak visszahívását. Egyuttal föl van hatalmazva annakijelentésére, hogy Németország a maga érdekeit identifikálja Ausztria-Magyarország érdekeivel.«

Ez elég érthetőn és határozottan van mondva, ettől sok embernek kinyilhatott a szeme. Különben azok előtt, kik a nagy szlavia eszméjeért rajonganak, Európa békéje, de maga az isten, haza és család csak mellétekintetek; mint ilyenek, a mai társadalom ellenségei lévén, egy rendezett állam kebelében meg nem tűrhetők.

A panszlávok és lapjaik állítása szerint, a magyarok bejövetele nagy csapás volt a szlávásra nézve. Ez meglehet de hogy a panszlávizmus csapás nemcsak Magyarország, de a világra és a civilisatióra nézve, — határozottan merem állítani.

Abban a meggyőződésben vagyok, hogy a szászszal, románnal és minden fajjal, habár nehezen is, de idővel össze lehet férni, de a valódi panszlávval soha! En az állam fenállásának és jövőnknek csak ezen egy kérlelhetetlen ellenségét ismerem.

Miután e veszedelem általában az összes állami és társadalmi rendet fenyegeti, természetes, hogy a védelem és támadásnak is közösnek kell lenni. A nemzet és kormánynak együttesen kell ezen kérlelhetetlen ellensége ellen sikra szállani. Az ország minden lakosa, nyelvkülönbség nélkül, már is egyaránt méltó gyűlöletét és megvetését mutatja ki, minden alkalommal, e szekta ellenében, s ennél egyebet alig is tehet, mert ezen emberekkel még érintkezni sem valami élvezetes dolog.

Az államnak pedig kötelessége ellenök a legszigorubb rendszabályokat alkalmazásba venni. — Hogy a köz- és államszolgálatban, s a kormány kinevezésétől függő hivatalokban nem sok van ilyen, erről meg vagyok győződve. Miként a közvélemény tartja, továbbá a lapok, és ujabban a »Protestantizmus és panszlávizmus« adatai bizonyítják, e kór leginkább az evang. egyház kebelében van elterjedve. E könyvnek célja nem lévén, de hivatásomhoz nem is tartozik, a prot. autonomia belügyeibe avatkozni, és annak az államhozi viszonyát tüzetesen bíráló alá venni, — de azt hiszem, hogy az autonomia határain belül is lehet e hydra ellen sikerrel működni. — Itt első sorban maga az ág. evang. egyház, természetesen csak a világi elem hathatós támogatása mellett, tehet valamit; ne tölje kebelében e vipera-fajzatot, a mely az evangélikusok jóhírnevét részben már is aláásta.

Ujabban épen e miatt több oldalról merült fel a panasz az autonomia ellen. Vannak, a kik állítják, hogy nemsokára be fog következni az autonomia megsemmisítésének szüksége. E felfogást ugyan nem osztom, de épen azért, hogy ez be ne következzen: magoknak a protestánsoknak kell kiküszöbölni kebelükből a panszlavizmust. A protestáns egyház minden időben a nemzeti szabadság és hazaszeretet zászlaját lobogtatá, lehetetlen tehát, hogy a haza ellenségeinek félszke és védbástyája legyen.

Hatásos és erőteljes működés azonban e téren is csak akkor érhető el: ha az egyház is erősen magyarosodni fog ;

mert vannak sokan, a kik elég jóakarattal melletti is, a nyelv kérdésében tiszta fogalommal nem bírván, mások és a szűkség által félrevezettetnek, és megtántorítottatnak. Ez állapoton is csak a nagyfokú magyarosodás segíthet, egyéb nem.

A mi az állam jogát és köteleességét illeti, azt hiszem, hogy ennek gyakorlatára, — az autonomia épségben tartása mellett is — régibb és újabb törvényeink, valamint a tényleges helyzet által parancsolt szükség értelmében — elég tere van. Itt abból a szempontból lehet és kell kiindulni, hogy a panszlávizmus és annak hirdetője ellensége az államnak. Hogy erről meggyőződünk, nem egyebet, mint lapjainkat kell figyelemmel kísérni; szószerinti adatokat közölni nem akarok, elég legyen annyit mondani: hogy az itt megjelenő cikkek és költeményekben az van mondva: miszerint a tót nép rabigában görnyed, hogy nem messze van a szabadulás órája, ennek és a nagy szláv-egységnek reményében harcra hívják fel a tót népet. Ha ez nem lázítás, akkor semmi a világon; ezt egy rendezett állam sem tűrheti meg.

Ezt a büntető törvénykönyvbe felvenni, mindenesetre a törvényhozás joga, és annak belátásától, intézkedésétől függ, de vannak oly dolgok, melyek az állam elleni büntetendő cselekmény tényálladékát világosan megállapítják, ezek elkövetői büntetendők.

Ilyenek azon világi és papi személyek, kik a moszkvai panszláv párttal, vagy a délszláv izgatókkal, az állam ellensége elleni műveletekben részt véve, velök nyíltan vagy titokban konspirálnak, a kik a szószéken vagy bárhol az ország alkotmánya ellen izgatnak, a ki a haza és magyarság ellen harcra ingerel, és a békés megférhetést lehetetlenné teszi, a lakosokat egymás ellen uszítja.

Én azt hiszem, hogy e tények a világ minden államában hazaellenes bűnnek vannak deklarálva; pedig ha szét-nézünk, ily esetek fordultak elő.

XI.

Áttérve a másik kérdésre, t. i. magára a tótságra, erre szabadjon a következőkben felelni:

Miként fentebb láttuk, a statisztikai adatok szerint Magyarországon 2 millió tót van. Láttuk azt is, hogy minden kimutatás és optimistikus felfogás dacára, e szám nemcsak hogy nem fogy, de egyenesen a magyarság rovására terjed, különösen a köznépnél. Nem az intelligencia, de a nép tótosodik el. Ennek szükséges következménye az: hogy az intelligencia és a nép mint egészen, fajilag is külön osztály, — éles ellentétbe jön egymással. Az értelmiség csak akkor számít, ha az alsóbb osztályokra befolyást gyakorolni képes. Ez még jelenleg megvan; de kérdés, a jövőben úgy lesz-e? Nem teremt-e magának a tőlünk idegen nyelvű nép intelligenciát, a melyben nem lesz köszönet, s a mely a panszlavizmus zsoldjában állandó?

Tudjuk azt is, hogy ma még a tót nép óriás többsége nem tart a panszlávokkal, sőt megvetésének elég jelét adta; ez tehát magában véve az államra veszedelem nem lenne, ha azonban a következményeket figyelembe vesszük és szívünkön fekszik hazánk jövője, határozottan ki kell mondanunk azon elvet: hogy ez így, amint jelenleg van, többé nem maradhat; nemcsak azért, mert az ugynevezett »eltótosodás processusa« veszélyes a magyarság, a civilizatio és így magára az országra nézve, de azért is: mert a jelen állapot, egy rendezett és saját céljainak élő állam keretében meg nem tűrhető.

A 19-ik században ugyanis az állam minden polgárától megköveteli, hogy állami öntudattal birjon, annak kiegészítő részét képezze, és a hivatalos nyelvet legalább értse. Ezt a mi — különben becsületes és jóindulatu — tótjainkra, a jelen állapotot tekintve, mondani nem lehet. Ha ez egyénileg nem áll, annál kevésbé áll az egészre nézve. Nézzük csak, hogy van a dolog:

A tótság, csekély megszakítással, egy tömegben lakik a felvidéken, és csaknem külön területet, hogy úgy mondjuk, országrészt képez, a mely terjedelemre elég nagy, hogy számításba jöjjön. E terület Pozsonynál kezdődik és Zemplén vármegyéig terjed, és Felső-Magyarországnak nagy részét magában foglalja, áll ez: Pozsony, Nyitra, Trencsén, Árva, Turóc, Liptó, Zólyom, Bars, Hont, Gömör, Nógrád, Szepes, Sáros, Abauj és Zemplénmegyékből. Ez egy egész országrész. All ugyan, hogy Abauj, Gömör és Nógrád déli része magyar, de így is oly kompakt területet képez a tótság, mely magában foglalva az egész dunáninneri kerületet, csaknem a főváros határáig, az ország szívéig terjed.

Itt az utas nem hall magyar szót a falvakban, és valóban idegennek érzi magát saját országában a magyar. A néhány város, magyar és német lakosával, csak oázis sivatagban. Maga Mudron úr is elismeri, hogy ez »egy kis tót ország,« melyben csak: »A Szent István koronájával és az ország címerével földiszitett trafika, stempli, adóhivatal s több effélék« emlékeztetik a tótokat arra, hogy: »bent vannak a magyar hazában.«

Hogy mit értenek sokan nemzet és állam fogalma alatt, az lehet politikai nézet és egyéni vélemény, — különben Mudron ur szerint: a panszlavizmus is csak »a politikai nézet egy neme«, és nem »kanonikus hiba« — de engedjen meg, nekem e tárgyban egészen más »egyéni véleményem« van. Bármit mondjon is, hogy itt önkény és nemzetiségi abszolutizmus uralkodik, ha áll is, hogy az állami nyelv és az ország egységének érdekében nem értjük a tréfát, de ez állapotot, a mit fentebb vázoltam — Svájcot

és Amerikát kivéve — semmiféle állam a világon meg nem tűrné. Ha oly zsarnokok lennénk, miután hatalmunk volt hozzá — engedjen meg: önök most nem agitálnának itt köztünk.

Miként láttuk, e terület, nyelvét, szokásait és a magyarságchozi viszonyát tekintve, idegen föld; egy külön teste az államnak, egy oly különálló darab föld, mely ignorálja annak hivatalos nyelvét, intézményeit, sőt magát az államot is. Ez valóságos sérelem a magyar államiság ellenében, mert akadályozza az országos célok valószínűségét, utját állja a haladásnak és alapját képezi a jelen- és jövőben a bárhonnan jövő nemzetiségi izgatásnak. Mert hogy a moszkvai panszláv párt felhasznál mindent a maga céljaira, az kétséget nem szenved; felhasználta a törökországi állapotokat, felhasználja most a krivostyei lázadást, és fel fogja használni ma és száz év múlva a tótokat ellenünk. Ily szempontból indulva ki, ez baj reánk nézve, mert annyi bizonyos, hogy ha tót nem lenne, panszláv se volna.

Hogy ez nem ábránd, s mi a titkos cél, mutatja az: hogy már 1861-ben az ugynevezett »nemzetiségi párt« követelte a külön tót-kerületet, s a turóc-szent-mártoni memorandumot az országgyűlésnek előterjeszteni merte.

Határozottan merem állítani: hogy e terület, melynek határait fentebb kijelöltem, s egyáltalán a tótság, a mai hozzáférhetlen, tökéletesen elszigetelt állapotában sérelem a magyar állameszmén.

Nemcsak fajunk, s így az állam fenmaradása, de hazánk jövőjének érdekében is nem látok más eszközt, mint a magyarosodást. Ezt tenni annyival inkább nemcsak jogunk, de kötelességünk, mert ezt magok a tótok nagy többsége akarja. Azért sürgeti hazánk minden hú fia, és azok, kik a felvidék viszonyait ismerik — annyira a magyarosodást. Ezt tette már a 40-es években gróf Zay Károly, teszi a jelenben Grünwald Béla és Bánó József, sőt maga a miniszterelnök Tisza Kármán is, midőn a képviselőháznak, ez évi január

hó 27-én tartott ülésében, »az egész ház kitörő lelkes éljenzése és tapsai közt« ezeket mondá: »Ilyenekkel szemben azután ne csodálkozzék a képviselő ur azon, hogy azok, a kik sok dologban egymással homlokegyenest ellenkező nézetben vagyunk, s talán kiméletlenebbül is bánunk egymással, mint a hogy kellene sok dologban, mégis mindnyájan egyet-értünk egyben, abban, hogy Magyarország a magyaroké és csak magyar állam lehet.«

S igaza van. Ebben nincs nézeteltérés széles e hazában.

Hogy ezt eddig nem tettük, nagy és helyrehozhatlan mulasztásnak tartom. Csak egy mentségünk lehet; az: hogy — miként láttuk — a magyar nemzetnek a folytonos kül-és belháborúk miatt erre ideje nem volt. Épen azért, mert oly keveset tettünk a magyarság, fajunk érdekében, én, részemről, a multat, melyet koszorus költőnk Petőfi és mások annyira magasztalnak — nem tartom oly dicsőnek. Szinte megszoktuk már minden alkalommal erre hivatkozni. Én — bár sokat olvastam a történet lapjait — a multért oly felette lelkesedni nem tudok, és azt tartom hogy egy életrevaló nemzetnek nem hátra, de előre kell tekinteni.

Jókai Mór azt mondja: Az ifjuság addig tart, mig az ember a jövőben él, s az öregség akkor kezdődik, midőn a multa tekintünk vissza. Hogy hol olvastam, nem tudom, de szavainak ez az értelme.

Ha áll ez az egyes embernél, ugy áll a nemzetek életében is. Épen azért: mi ifju nemzet vagyunk, mert mienk a jövő! És erős hitem az: hogy nem a mult, de a jövő lesz dicső, még pedig akkor, ha a z ország nemcsak névleg, de tényleg is, szívben és lélekben magyar lesz, és nem hét, de tizenöt millió magyar lesz Hunnia földén.

Hogy ez óriás munka, az igaz, valamint az is, hogy ezt végrehajtani egy-két évtized alatt nem lehet. Erre idő kell és következetes, szakadatlan törekvés; de bátoritson a

tudat, hogy az ország, a trón érdeke követeli a magyarosodást. Mellettünk van a magyar faj, az összes értelmiség; s ki ellenünk? néhány száz lelkész és tanító, 68 ügyvéd, 98 jegyző, 11 postamester, 8 gymnasiumi tanár s még néhány ember!...

* * *

Mudron ur gyakran emlegeti, s úgy látszik, kedvenc témája az: hogy a panszlavizmus üldözését és a magyarosodást nem az alföld magyarjai, hanem a felvidékiek sürgetik, kiket ő, szláv eszméitől elragadtatva, nem is magyaroknak, de hitehagyott tótoknak tart, s az országrészt természetesen »Tótországna.« Erre is felelek: az alföldi — tehát szerinte a valódi és egyedüli — magyar nem ismeri közelebről a panszlávot, először azért: mert nem is akarja, másodsor: mert nem lakván köztük, alkalmá nincs hozzá. De mi igenis, akarva nem akarva, ismerjük őket és tanait, a maga egész valóságában és veszélyességében.

Különben az alföld lakosa keveset törődik a felvidékkel, a tótsággal, és arról legtöbb esetben kicsinylőleg nyilatkozik. Áll ez még a politikusok és államférfiaink nagy részére is; és igen helyesen jegyezte meg Grünwald Béla ur, midőn azt mondja: »Általában úgy látszik, hogy a magyar államférfiúnak nem ambíciója részletesen és alaposan ismerni hazája viszonyait.« Továbbá: »Legfőlebb a parlamentet és saját megyéjét ismeri, de az országot nem. S ebből magyarázható meg az a sajtószerej jelenség, hogy államférfiaink azért, mert más országokban bizonyos viszonyok fenállnak, ugyanazokat itt is látják, habár nincsenek is meg; s azért, mert más országokban bizonyos viszonyok nincsenek meg, itthon sem látják őket, habár tényleg fenállanak.«

Ebben igazsága van. A mi specialis viszonyainkat nem lehet mindig általános és európai szempontból megítélni.

Széchenyi, Eötvös, hazánk nagy fiainak véleményét ismerjük a »nemzetiségi kérdésben.« Ezeknek, különösen

Eötvös magasztos eszméinek igazságát ki vonná kétségbe. De mi, kik itt a felvidéken élünk, és mai nap nem nézzük oly idealis alakban a viszonyokat, s különösen a jövő tekintetében talán alapos aggodalmaink vannak. És ezen csodálkozni nem lehet.

Hazánk említett nagy fiai — legalább tudtommal — nem a felföld lakosai voltak, és közvetlen tapasztalásból alig tudták, mi az eltótosodás, és a panszláv agitáció. Mi benne vagyunk és látjuk azt; ne vegyék tehát nekünk rossz néven, ha azt más — nem oly rózsás — színben látjuk, s jogos és méltó felháborodásunknak néha erősebb jeleit adjuk.

XII.

Most az az utolsó és fontos kérdés támad, hogy a magyarosítás nagy munkáját végrehajtani kinek feladata?

A magyar embernek régi időktől fogva megvan ama szokása, hogy soha semmit magától nem tesz, de mindent felülről, egyedül a kormánytól vár. Ki a magyar faj természetét és a történelmet ismeri, ezt kétségbevonni nem fogja. E tulajdonsága a túlságos kényelem-szeretet, a kikerülhetlen sorsban való megnyugvásban, és konservatív természetben leli magyarázatát. Hiába, keleti nép vagyunk! A magyar ember »úrnak« született.

Hogy minden jeles és kitűnő, egyéni és polgári hazafias tulajdonaink mellett, e sajátság minden időben megvolt bennünk — az tény. Régi és újabb történelmünk minden vonása hű tükre nemzetünk eme jellemének, innen van az hogy idegen ember azt helyesen felfogni nem képes, és anynyi badarságot ír össze a francia és német tudós, ha népünk jellemét, szokásait vagy történetét vázolni akarja.

Ez különös egyéni nemzeti sajátság, mit az idegen nem ismer, s mi egyedül fajunk kizárólagos tulajdona. — Ebből származnak közéletünk eredeti (tipikus) alakjai. Ilyen volt a régi magyar társadalomban a »táblabiró«, ilyen ma az úgynevezett »pipás nemes ember«; ezen utóbbi elnevezés azonban társadalmunk nagy részére, csaknem az egész intelligens, úgy a földbirtokos, mint a vele rokon-osztályokra ráillik.

Bár a közéletben szeretjük a hangzatos frázisokat, és nagyszabású beszédeket, s talán értünk is hozzá, de azért a hol kell, mi magunk édes keveset teszünk, és legfeljebb

»gazdálkodunk« ; e mellett minden egyebet szeretünk másra bízni ; az ipar, kereskedelem nem igen érdekel, a katonáskodást idegenekre bízuk. — Hogy e keleties kényelemnek sok szép, és mindenekfelett idilli oldala van, az bizonyos, hogy legkényelmesebb mindent a kormánytól várni, kétséget nem szenved. A dolgainkkal való nem törődést és a semmittevést ezzel szokták indokolni.

Bármily csapás érjen, mint a szőlőtetű, burgonyarovar, árvíz, rossz termés, magunk semmit nem teszünk, de azért megköveteljük a kormánytól, hogy a bajt megszüntesse. Úgy látszik, hogy ezt a magyarosodásnál is alkalmazni akarjuk. Mi magunk nem teszünk semmit, de a kormánytól követelünk mindent. Követeljük a magyar állameszme valószínűsítését, megköveteljük, hogy sújtsa az állam ellenségeit, hogy minden hivatalban, egyház és iskolában kötelezővé tegye a magyar nyelvet, minden faluban kisedővő intézetet állítson, — de azalatt az eltótosodás proceszusát közvetve mi magunk mozdítjuk elő.

Ez nem következetes okoskodás.

A ki az elemi oktatási viszonyokat ismeri, — s ebben nemcsak a szakemberek, de a magyarság legbuzgóbb hívei is egyetértenek, — az tudja: miszerint egyedül az iskola arra nem elegendő, hogy a fiú magyarul megtanuljon ; mert erre a tanító részéről legjobb akarat mellett is, sem idő, se mód nincs. — Nehány mondatot és értelem nélküli szavakat — ha szépen nem, hát bottal — betanítani lehet ugyan, de nyelvet nem. — Azon elvből indulva ki: hogy a haza minden polgárának szükséges az állami nyelv ismerete — köteles tantárgy lett ugyan az iskolában a magyar nyelv, de ennek sikere csak akkor lehet, ha az illető az életben is meggyőződik arról: hogy ez országban a magyar nyelv tudása nélkül többé nem boldogulhat.

Ez pedig már kívül áll a törvényhozás, az állam hatáskörén. Ezt csak a mindennapi élet, és a szükség érzete eszközlheti.

A magyarosodás (szükségét belátjuk. Ezt hangoztat-

ják a vidéki sajtó, könyvek és röpiratok; de ezt, úgy látszik, egyedül a kormánytól várjuk. Ezt részemről nagy tévedésnek tartom.

Először azért, mert annak, hogy az ország egy része eltótosodott, nem a kormány volt az oka, de mi magunk; s a baj orvoslását mégis egyedül ettől várjuk. — Másodszor: a magyarosodást törvényileg kimondani, és §-okkal keresztülvinni nem lehet. Mert a mellett, hogy tényleges haszna nincs, csak ellenszenvet és reakciót szül, bel- és külföldön egyiránt, és célját még sem éri el.

De ha ebbeli célját részben elérné is, nem sokat nyernénk vele, mert a közönség maga, a felvidéki földbirtokos, gyáros, kereskedő, gazdatiszt és hivatalnok, a ki tótul beszél folyton a néppel, — a csekély sikert is kétségessé tenné, de az ágost. ev. egyház is, melynél a magyar világi elem egészen visszavonúl, s a tért a panszláv izgatóknak engedi át.

Igy állván az ügy, határozottan és nyíltan kimondom azon meggyőződésemet, hogy míg a mellett maradunk, mint eddig, hogy: »szegény tót, nehéz neki magyarul beszélni« — addig hiába minden, és kárbavesztett erőlködés!

Saját közönyünk és mulasztásunk az oka e szánandó állapotnak. Azt, hogy a felvidék értelmisége, a néppel való érintkezése alkalmával, feladja nyelvét, és meghátrál vele a tót ellenében, — a legnagyobb hibának, sőt bűnnek tartom.

Hogy magyarosítson az állam, ha a társadalom nem tesz semmit, s a közélet, az egyház terén az eltótosodás processusa foly.

Sokan állítják azt is, hogy elég ideje volt a kormánynak 67-től, tehát 14 év alatt a magyarosodást keresztülvinni. Már ha egyéb dolga ez idő alatt nem lett volna is, — pedig hogy nagyon sok volt, azt tudjuk, — a mi reformátoraink, úgy látszik, egyet nem vesznek tekintetbe, a mi pedig mindennél első, — az időt. A mit századok alatt mulasztottunk, 14 év alatt nem lehet helyreütni; ezt minden gondolkodó főnek tekintetbe kell venni.

Hogy 67-től sok mulasztás történt, senki kétségbe nem vonja, mindenesetre többet lehetett volna tenni, de az is igaz, hogy Tisza Kálmán miniszterelnök, a Matica felfüggesztésével, a panszlávok utolsó bástyáját dönté halomra, s a törvényhozás a magyar nyelv kötelező tanítása által, a magyarosodásnak némi lendületet adott. A jóakarát, az első lépés tehát tagadhatatlanul megvan.

A magyarosodás ügye nem pártkérdés Magyarországon.

A mit mondtam, kötelességem volt elmondani, először azért: mert meggyőződéseim szerint: ez a való tényállás, ez az igazság; másodsor azért: mert erős hitem az, hogy ha az eddigi utat követjük, és mindent a kormánytól várva, összetett kezekkel nézzük az eltótosodást, és fajunk szégyenletes pusztulását, — akkor rajtunk sem a kormány, sem egyéb hatalom a világon nem segíthet.

Könyvemnek célja az volt, hogy rámutassak a baj valódi okára; ezt ki nem mondani hazám elleni bűnnek tartanám!

Két eset lehetséges tehát, vagy életképes a magyar faj, vagy nem; ha igen, akkor tudnia kell kötelességét önmaga iránt. Ha pedig nem, akkor §-okkal és kormányintézkedésekkel mesterségesen föntartani nem lehet.

Mint felvidéki lakosnak, elég alkalmam volt e kérdést tüzetesen tanulmányozni. Hosszasan és sokat gondolkodtam e felett, és azon meggyőződésre jutottam, hogy miután a tótság terjedésének oka, és a magyarosodás legnagyobb akadályja: ama közöny és botrányos hanyagság, melyet a tót néppel való érintkezésnél minden alkalommal tanúsítunk, — a magyarosodás nagy munkáját végrehajtani, az állam hathatós támogatása mellett, csak a nemzet maga, a magyar faj, és társadalmunk hazafias értelmisége képes. — És csak akkor, ha annak minden osztályában feltámad a nemzeti önértzet, és

azon erős meggyőződés: hogy ezen országnak minden ízében magyarnak kell lenni.

Mint mindennél, úgy a politikában is szép dolog a türelem és nagylelkűség, de hová jutottunk vele! Ha tovább is azok maradunk, a kik voltunk, Európa tapsolni fog a nagylelkű és lovagias magyar nemzetnek, az igaz, de nem lesz benne köszönet, és egyttal az első ezer évvel be is fejezzük pályafutásunkat. És az utókor Petőfivel azt fogja rólunk mondani: »Élt egy nép a Tisza táján, századokig lomhán, gyáván.«

Miután ezt nem akarhatjuk, és a nemzet élni kíván, a választás könnyű.

XIII.

E fontos feladat tehát az értelmiségre vár. A mily keveset kell e részben az alföldnek tenni, annál többet kell a felvidéknek.

A magyarosítással a haza és a civilisatio szolgálata együtt jár; meg kell kedveltetni szép nyelvünket nemcsak, de meg kell győzni az ország minden lakosát arról is, hogy e nélkül meg nem élhet e hazában.

A megyék, egyletek, társulatok, tegyék magukévá ez eszmét. Itt vannak a felvidéki uradalmak, ezeknek birtokosai, lelkes főuraink a Radvánszkyak, a Révay és Prónai bárók és többen, itt vannak a városok nagyszámú, művelt polgárai, és az intelligens tekintélyes földbirtokos-osztály. El lehet mondani, hogy a nép, a felvidéki tótok nagy része ezek, és a gyárak után él. Mily roppant tér nyílik itt! Nem százféle módja van itt a magyarosításnak?

Épen előttem fekszik Bánó József indítványja, mely szó szerint így hangzik: »Sárosmegye közönsége elhatározza, miszerint kötelességének fogja tartani, határa körében minden törvényes, és megengedhető eszközökkel — társadalmi uton is — a nép között a magyar nyelvet és szellemet terjeszteni.« Felszólítottak a csatlakozásra: Abauj-, Szepes-, Zemplén- és Gömörmegyék.

Az ember szive önkéntelenül feldobog ennek hallatára; az a nemzet nem veszhet el, melynek fiaiban ily hazafias lelkesedés lángol; nemcsak a Kúnságon, a Tisza mentén, az aranykalászszal gazdag rónaságon, de a tót felvidéken is, a mogorva sárosi vár tövében, ama regényes völgy ölén, melyet a történelmi Tarcza szőke hullámai nyaldosnak.

Tehát a magas északon, egészen a lengyel határ, a zborói kastély mohlepte faláig — él a magyar nemzet, és Rákóczy szelleme. — Mintha valami azt sugná nekünk, hogy ez a föld, melyhez a nagy szabadsághős oly fényes, de szomorú emléke tapad, s a mely magyar volt egykor, — talán magyar lesz ismét!

Minden kezdet nehéz; az első lépés megtörtént a nagy cél felé. Ez Sáros-megye érdeme. — E megye magasztos felszólalása legyen a példa: hogy a magyar nyelv és nemzeti szellem terjesztése első és legszentebb kötelességünk.

Adja az ég, hogy e lelkesedés ne legyen szalmatűz!

Itt első sorban a »haza reménye,« az ifjúsághoz fordulok. Ennek fogékony keblét gyújtja lángra első ízben minden szép és nagyszerű eszme. Különösen a magyar ifjúságot értem, mely minden hazafias és szent ügyet oly hévvel és lelkesen karol fel. Az az ifjúság, mely kardot vitt a »djunisi győzőnek«, és tüntetett a zsarnokság ellen, nem lehet közönyös akkor, midőn arról van szó, a minek minden magyar ember előtt elsőnek kell lenni. Karolja fel ez eszmét, mely nekünk török barátság és mindennél szentebb a világon.

A Hentzi-szobor, ott a hol jelenleg áll, kétségkívül sérti a szemet, de kicsinyes dolog a nagy nemzeti érdekek mellett. A halottak nem támadnak fel többé, s a mi fő: nem bántanak senkit; hagyjuk nyugodni őket és törődjünk az élőkkel.

Több millió azon polgárok száma, kik nem értik, nem beszélnek az édes csengésű hazai nyelvet. Ezeket megnyerni a magyarságnak, az országnak, ez legyen első és főfeladatunk!

A »Felvidék« szerzője azt mondja: »A ki oly nagy területet, mint a felvidék, majdnem 2 millió lakossal meg tudna hódítani hazájának, neve örökké élne nemzete történetében.« Ez tehát dicső hivatás, a melynél szebb alig lehet. E ma-

gasztos cél megérdemli, hogy érte egy egész életet, és mindent feláldozzunk. Ez lenne méltó a fiatalsághoz.

Hentzi és kora örökre el van temetve, és hisszük, hogy többé visszatérni nem fog. A természet örök törvényei szerint: a halál új életnek csiráit hordja magában. Ez áll a népek életében is. A mult idők romjain feltámad az ifju magyar nemzet, és új életet kezd, mert élni akar.

A nemzetnek a tespedésből fel kell ébrednie. A magyar nemzetnek meg kell mutatni, hogy »bár az állam egész hatalma rendelkezésére áll,« önjerejéből is fel tudja magát tartani és képes végrehajtani a magyarosodás nagy munkáját.

Az ifjuság az ország minden részéből özönlik a fővárosba, hogy elsajátítsa a tudományt, műveltséget és a hazafias szellemet; és miután megszerezte azt, eloszlik ismét a haza minden részébe, hogy hivatását mint birtokos, ügyvéd, hivatalnok, pap és tanár betöltse. Mily roppant tere és alkalma van a hazafiui kötelesség hű teljesítésére.

Tudom én, hogy erre egyesek nem elegendők, hogy erre többeknek együttes és tervszerinti közreműködése szükséges. Kövessük a fent említett megye példáját, alakítsunk magyar nyelv és hazafias szellemet terjesztő egyleteket; a hazafiui lelkesedés sokra képes. Az eszközöket és módokat elősorolni, nem e könyv feladata, azt mindenkinek szive sugallata, és a körülmények határozzák meg. — Legfeljebb az irányt lehet kijelölni; két módon lehet hatni: védekezni az eltótosodás ellen, és egyuttal szép módjával, megengedett eszközökkel és kényszerítés nélkül — terjeszteni a nép között a magyar nyelvet.

* * *

A magyar nemzet, mely századokon át »oroszlánokkal küzdött« nem veszhet el a férgek elleni harcban, és elfogja tiporni azokat, kik jövő nagyságának utjában állnak, és kikről Petőfi mondá: »Hollók vagytok ti, undok éhes hollók, de a magyar még nem halotti test.«

Nemcsak hogy nem az, de én olyannak ismerem nemzetemet, mely a veszély napjaiban volt legnagyobb, és talán a cseh Palacki jövendölése és akaratának ellenére megfogjuk élni a második ezer évet isten segítségével. — A minden hazafias ügy melletti kitörő lelkesedés azt mutatja: *hogy a nemzetben, különösen az ifjúságban él egy szebb jövőnek öntudata.*

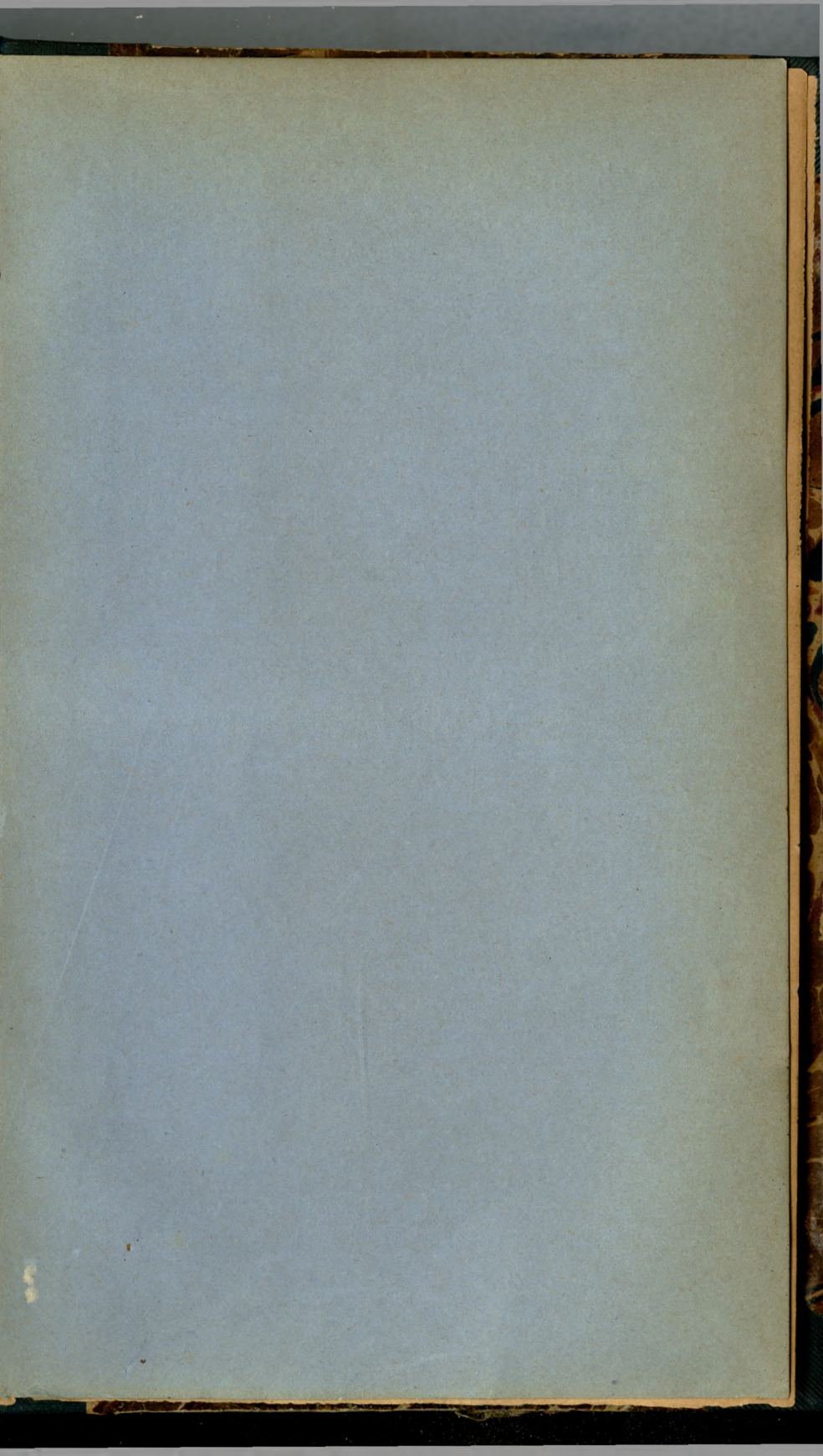
Ez nekem is erős hitem.

Még egyet. — Mint minden rosznak, úgy a délen és északon jelentkező panszláv mozgalomnak is, megvan a maga jóoldala s ez az: hogy Ő Felsége a király, és a Habsburg dynastia beláthatja végre, miszerint a trón, a monarchia és az országnek legnagyobb ellensége a panszlavizmus, de meggyőződhetett arról is: hogy legnagyobb támasza a magyar nemzet, a magyar faj.

Ez azt hiszem, el van érve.

Ebből indulva ki, ha volt is félreértés a nemzet és uralkodója közt a múltban, és a mi 300 éven át annyi baj és szerencsétlenségnek okozója volt — az többé lehetetlen. Ezen egyetértés, a kölcsönös bizalom képezi a nemzet jövője, és hazánk felvirágzásának legbiztosabb zálogát.

Dr. BALLAGI GEZA

Az Athenaeum könyvkiadó-hivatalában

Budapesten (barátok-tere Athenaeum-épület)

s általa Magyarország minden könyvkereskedésében kapható :

Veress Sándor. A magyar emigráció keleten. Két vas-
tag kötet. Ara . . . . . 3 frt 50 kr.

Szabadságharcunk kevésbbé ismert szomorú utójátékából vesz itt az olvasó rendkívül vonzó és érdekes leírást, Veress Sándor mérnök tollából. E két terjedelmes kötetnyi munka az emlékiratok közvetlen módjában van szerkesztve s mint különben is szegény memoir-irodalmunknak egyik eddigelé legkiválóbb terméke tesz számot.

Kákai Aranyos Nr. 2. Ujabb országgyűlési fény- és
árnyképek. 1877. Második bővített kiadás. . . . . 1 frt 60 kr.

Kákai Aranyos, II-ik. Tisza Kálmán. Politikai élet- és
jellemrajz. 1878. Harmadik kiadás . . . . . 1 frt 80 kr.

Kákai Aranyos, II-ik. Gróf Andrássy Gyula. Politikai élet-
és jellemrajz. 1878 . . . . . 2 frt.

Ábrányi Kornél ifj. Az élet tarkaságaiból. Rajzok és
elbeszélések. Ara . . . . . 1 frt 20 kr.

E kellemes, s többnyire vig tárgyú elbeszélésekből és rajzokból álló gyűjtemény egy oly kiváló tehetségű író műve, aki első regényével, „A dicsőség bolondja“ val, mint a Magyar Politika szerkesztője — az azóta elhunyt Kecskeméthy Aurél — megjegyzé, egyszerre első rangonouveauvillistáink közé emelkedett. E kötetben az apróbb elbeszéléseket és rajzokat szintén az élénk, ötlet-dus és fordulatan gazdag előadás jellemzi, s bizonyára minden olvasóköriben kedvenc olvasmányt képezend.

Porzó tárczalevelei. (Ágai Adolf.) Rajzok a társaséletből,
a család köréből, utivázlatok stb. Két kötet . . . . . 4 frt.

Gyermekhumor. Rajzok és jellemző vonások a gyer-
mekvilágból. Összegyűjté Forgó Bácsi . . . . . 1 frt.

Lauka Gusztáv. A jó régi világ. Beszélygyűjtemény. 1 frt.

Nem úgy van most, mint volt régen. Eredeti, sehol
nem közlött adomák és mondák gyűjteménye, egy vén diák naplójából.
Közli Garam . . . . . 1 frt.

Petheő Dénes. Huszárdolgok. Rajzok és humorisztikus
elbeszélések a huszáreltől, az ősmagyar harczmodor rövid ismertetésével.
1 frt 40 kr.

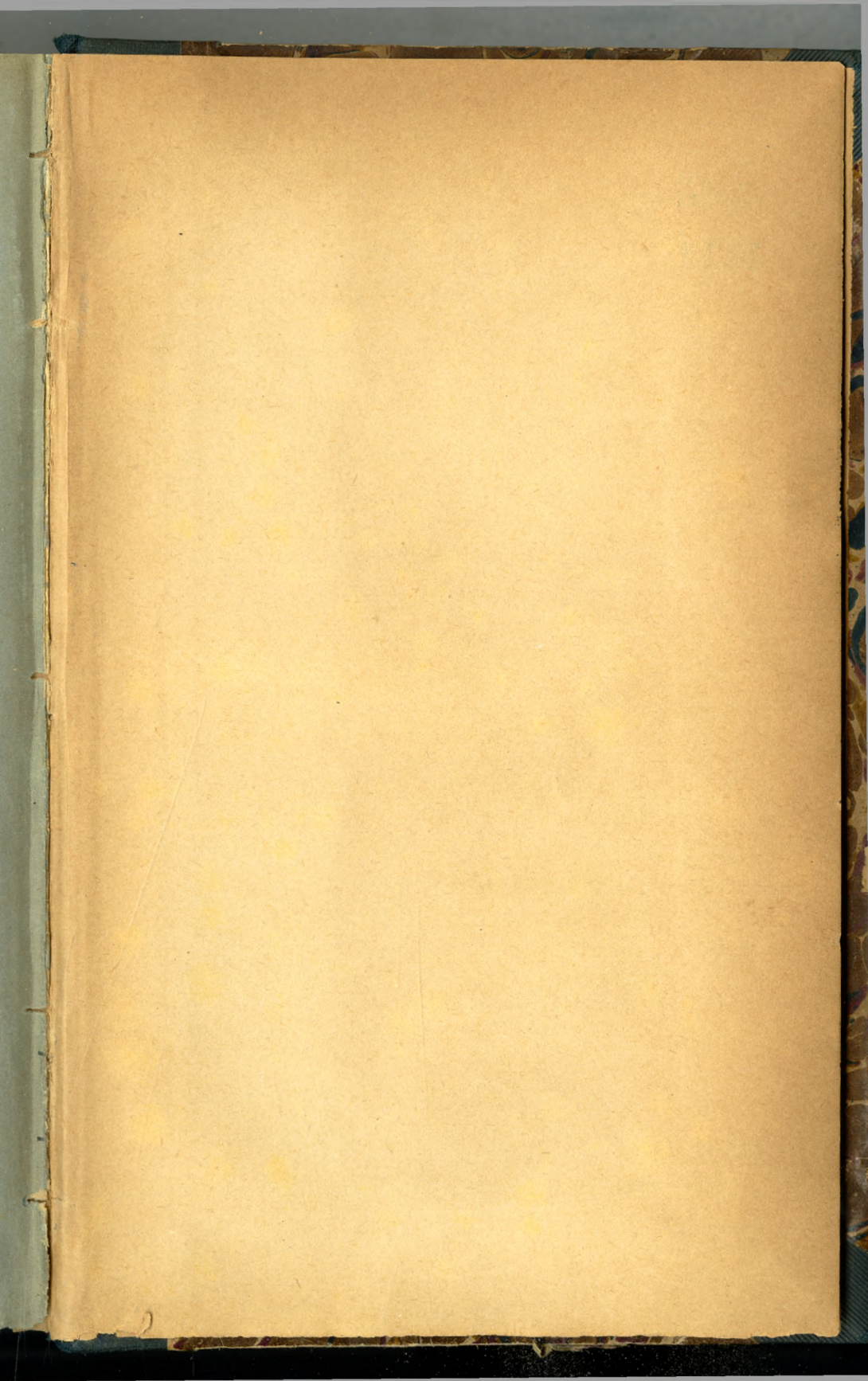
Rózszaági Antal. A fertálmagnások. Szatirikus regény.
Két kötet . . . . . 2 frt 50 kr.

Ruffny János. Paragreenék a párizsi világtárlaton. Hu-
moros elbeszélés. Angolból fordította Mudrony Pál . . . . . 1 frt.

Szokoly V. Tarkakönyv. Humoreszk-, beszély- és élet-
képgyűjtemény. Két kötet . . . . . 2 frt.

Thackeray. Vig elbeszélések. Fordította Balázs Sándor.
Két kötet . . . . . 2 frt 50 kr.

Üstökös-album. Szövegét írta Jókai Mór. A képeket raj-
zolta Jankó. Két nagy kötet, kemény táblába kötve . . . . . 3 frt.

2002

2012,

